

Ebbe Hertzberg

Brev til Poul Andrae

1892–1912

Brevs. 222a

Utgitt ved Runar Jordåen

NB kilder 13
Nasjonalbiblioteket/bokselskap.no
Oslo 2022

Ebbe Hertzberg: *Brev til Poul Andræ 1892–1912*

Utgåve ved Runar Jordåen

NB kilder 13

Nasjonalbiblioteket/bokselskap.no, Oslo 2022

ISBN: 978-82-7965-489-6 (digital, bokselskap.no),

978-82-7965-511-4 (epub), 978-82-7965-512-1 (mobi), 978-82-7965-488-9 (trykt)

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Forord

21. april 1972 ble paragraf 213, som forbød seksuelle handlinger mellom menn, fjernet fra straffeloven. For å markere dette har Nasjonalbiblioteket, Nasjonalmuseet og Skeivt arkiv gått sammen om initiativet til en nasjonal feiring for å formidle og diskutere skeiv kunst, kultur og historie, 50 år etter at loven ble lik for alle og man ble fri til å elske den man ville, uavhengig av kjønn.

Nasjonalbiblioteket foretar et dypdykk i egen samling for å se nærmere på hva som kan utdype og utvide forståelsen av og kunnskapen om norsk skeiv historie. Vi er derfor veldig glade for å kunne utgi denne samlingen av private brev fra den norske rettshistorikeren, statsøkonomen og politikeren Ebbe Hertzberg til den danske juristen Poul Andræ, i samarbeid med Skeivt arkiv og Universitetsbiblioteket i Bergen.

Hertzberg var en pioner i norsk og europeisk sammenheng. Han søkte diskusjon rundt hva det vil si å ha begjær for en av samme kjønn. I brevvekslingen med kollegaen og vennen Andræ er det nettopp slike refleksjoner og diskusjoner som finner sted. Utgivelsen er en helt unik samling brev fra en tid hvor slike diskusjoner var sjeldne.

Godt skeivt kulturår 2022!

Nasjonalbiblioteket, oktober 2021

*Hege Stensrud Høsøien
Avdelingsdirektør, Nasjonalbiblioteket*

Innleiing

Breva frå den norske rettshistorikaren, statsøkonomen og politikaren Ebbe Hertzberg (1847–1912) til hans danske ven, juristen Poul Andræ (1843–1928), er eit heilt unikt materiale i norsk samanheng, og gir også i europeisk perspektiv eit svært sjeldan innblikk i korleis to personar ved hundreårsskiftet 1900 oppfatta sitt eige likekjønna begjær i lys av nye omgrep som «homoseksuell», «kontrærseksuell» og «urning».

Korrespondansen er ei kjelde til å forstå korleis europeiske intellektuelle med tilgang til ressursar i form av økonomi, stilling og kunnskapar (akademiske, språklege, litterære), kunne orientera seg i eit landskap der heilt nye diskursar om seksualitet var i ferd med å formast. Frå eit normativt synspunkt kan Hertzberg sine refleksjonar kjennast både kjende og framande, ja, til og med provoserande og støytande når det gjeld tiltrekkinga hans til gutar i 15–16-årsalderen og oppover. Skeiv historie og seksualitetshistorie er eit felt som undersøker korleis skiftande normer for kjønn og seksualitet har blitt forma i ein historisk gitt situasjon, det er historie om korleis desse normene har blitt utfordra, og korleis konkrete individ har gjort dette. Det er ikkje først og fremst ei historie om førebilete som skal trekkast fram og hyllast, men ei historie om endring, om korleis normer og identitetar endrar seg og stadig er i endring. Breva mellom Hertzberg og Andræ fortel om ei fortid der mykje var annleis enn i dag, men kanskje like viktig: Dei gir eit unikt innblikk i ei tid då idear om seksualitet som seinare har blitt dominerande – at det finst «legningar» som homo- og heteroseksualitet – først blei konstruert. Dei første breva frå Hertzberg til Andræ er også første gong me kjenner til at omgrepa homo- og heteroseksualitet er brukt på norsk.

Tretten av breva frå Hertzberg til Andræ er bevart, og oppbevart på Nasjonalbiblioteket (Brevs. 222a). Breva som her er transkribert og utstyrt med forklarande fotnotar, var del av ein større korrespondanse. Me veit ingenting om kor mange brev Hertzberg skreiv til Andræ totalt, men formuleringar i breva antydgar at den bevarte korrespondansen var del av ei større utveksling som sannsynlegvis byrjar før det første brevet som her blir publisert. Svarbrev fra Andræ er heller ikkje bevart, men det finst mange andre kjelder som fortel oss om

Andræ sitt perspektiv på eigen seksualitet. Den danske historikaren Karl Peder Pedersen har parallelt med at eg jobba med denne utgåva, gjort ferdig sin biografi om Andræ: *Poul og kærligheden. En kontrærseksuels bekendelser* (København: Gads Forlag, 2021). Dei tretten breva som her blir presentert, er skrivne mellom 1892, då Andræ nett hadde publisert ein artikkel om homoseksualitet i det danske legetidsskriftet *Bibliothek for Læger*, og 1912, rett før Hertzberg døydde. Før eg går nærmare inn på innhaldet i breva, trengst dermed litt bakgrunn.

Ein gløymd skandale

Før desse breva blei «gjenoppdaga» i 2014, hadde eg allereie forska på Ebbe Hertzberg. I 1886 måtte han nemleg forlata stillinga si som professor i statsøkonomi og statistikk ved Det kongelige Frederiks Universitet i Kristiania på grunn av skuldingar om homoseksuelle forhold med unge menn og gutar frå arbeidarklassen. Dette var ein skandale som var godt kjent i samtida – særleg for dei som hørde til den politiske og akademiske eliten, men då vitskapshistorikaren Geir Hestmark igjen såg på kjeldene og trekte fram denne historia i sin biografi om geologen Waldemar Christopher Brøgger (1851–1940) i 1999, hadde ho for lengst vore gløymd av dei fleste. Seinare har også Øystein Rian og underteikna skrive om skandalen rundt Ebbe Hertzberg i 1886.^{[u1](#)} Kjeldene var då brev frå Hertzberg til norske og svenske vener og kollegaer, særleg Waldemar Christopher Brøgger, frå åra rundt skandalen i 1886.^{[u2](#)} Brev til Andræ, som her blir presentert, kom, som me skal sjå, for dagen på eit seinare tidspunkt.

Ein mann av den norske eliten

Ebbe Carsten Horneman Hertzberg var fødd 11. april 1847 i Holmestrand i ein velstående apotekarfamilie. Familien flytta til Sande i Vestfold og seinare til Trondheim, faren slo seg etter kvart opp i bryggeribransjen. Hertzberg vaks opp i det privilegerte høgare sjiktet i det norske 1800-talssamfunnet, og viste tidleg også akademisk talent. I 1865 blei han innskreven ved universitetet, der han studerte juss. Han interesserte seg særleg for rettshistorie, og fordjupa seg i dette under

opphald i Uppsala (1870) og München (1872–1873). På midten av 1870-talet var han attaché ved den svensk-norske ambassaden i Paris eit par år, før han i 1877 blei utnemnt til professor i statistikk og statsøkonomi ved Det kongelige Frederiks Universitet i Kristiania.

Ebbe Hertzberg, ca. 1880.

Fotograf: Claus Peter Knudsen. Foto: oslobilder.no/Oslo Museum.

Hertzberg var ein sterk tilhengar av det etablerte systemet – embetsmannsstaten, og i 1884 var han statsråd i den siste «embetsmannsregjeringa», det såkalla aprilministeriet, før Venstre tok makta. Han var mot venstrerørsla sine krav om at regjeringa skulle springa ut av Stortinget, og at lekdommarar skulle få plass i domstolane. I begge desse sakene stod han på den tapande sida: Parlamentarismen

blei innført i 1884 og jurylova i 1887.¹³ Den politiske depresjonen blei følgd av ein endå sterkare personleg nedtur då Hertzberg sommaren 1885 blei oppsøkt av ein sjømann som hevda at han fleire år tidlegare hadde hatt eit seksuelt forhold til han. Han truga med å avsløra forholdet om ikkje Hertzberg betalte han ein viss sum pengar. Dette førte til at rykta om Hertzberg sin seksualitet tok av, og han såg heile posisjonen sin truga.

Pengeutpressing og psykiatri

Hertzberg nekta for å ha hatt noko seksuelt forhold til pengeutpressaren, men rykta gjekk utover dette; det let seg ikkje nekta for at han hadde ei seksuell tiltrekking til personar av same kjønn. Men kunne ny kunnskap hjelpa han til å behalda stillinga si som professor? Sommaren 1886 drog Hertzberg til Sverige, der han oppsøkte legen Karl Malmsten og fekk ei erklæring på at han hadde «en af viljan fullkomligt oberoande, pervers kønsdrift», som gjorde at han blei tiltrekt av sitt eige kjønn, og som hadde sin bakgrunn i ein arveleg nervesjukdom.¹⁴

I tillegg drog Hertzberg vidare til Berlin, der han 12. juli 1886 blei undersøkt og spurd nøye ut av psykiateren Carl Westphal ved sjukehuset Charité. Erklæringa, som det berre er bevart eit utdrag av, slo fast at Hertzberg hadde «ein medfødd, sjukeleg dragnad til sitt eige kjønn som er mogleg å påvise heilt tilbake til gutedagane, og tilsvarande seksuell indifferens eller motvilje mot det andre kjønn». Denne «conträre Sexualempfindung» – kontrær seksualkjensle – hadde i Hertzberg sitt tilfelle si årsak i arvelege disposisjonar; det var ingen moralsk defekt, men ein medfødd tilstand, skreiv Westphal.¹⁵

Avskjed

Heime i Kristiania blei legeerklæringane lagt på bordet, men universitetskollegiet avviste det heile, og hevda at om det verkeleg var slik, var det desto større grunn til å halda Hertzberg vekke frå undervisning av den mannlege ungdommen. I eit brev til venen Waldemar Chr. Brøgger ironiserte han over dette; burde ikkje

konsekvensen av denne tankegangen vera at ein først og fremst forbaud alle mannlege lærarar frå å undervisa unge kvinner?¹⁶

Hertzbergs strategi om å visa at han ikkje mangla moral, men var styrt av ei medfødd drift, må tolkast i lys av ei sterk tru på at universitetet ville høyra på anerkjende vitskapsmenn, ei overtiding som må forståast som ein del av verdsbiletet til den akademiske eliten i embetsmannsstaten. Strategien var mislykka, og hausten 1886 måtte han søka avskjed frå professoratet.

Hertzberg-saka fekk nesten inga pressedekning, men det er mykje som tyder på at ho blei snakka om langt utanfor byens grenser.¹⁷ Sidan det handla om ein framstående representant for det regimet som hadde gått under nokre år tidlegare, har Geir Hestmark karakterisert det som «[e]n avsluttende riksrett for lukkede dører».¹⁸

Tilbaketrekking og tilbakekomst

Hertzberg trekte seg no tilbake for ei tid, men allereie i 1888 fekk han eit stipend for rettshistoriske studiar på tilråding frå Det juridiske fakultet.¹⁹ Han via seg no til arbeidet med eit omfattande oppslagsverk og register (glossarium) til *Norges gamle Love* og fullførte dette i 1895. Dei første breva til Poul Andræ var frå 1892, og blei altså skrivne mens han heldt på med dette arbeidet. Då budde han i St. Halvardsgate i Gamlebyen i Kristiania, men i åra etter skandalen oppheldt han seg også tidvis i München, Berlin og Stockholm.

Ein ven og kollega av Hertzberg, Bernhard Getz (1850–1901), professor i juss og kjend som arkitekten bak straffelova av 1902, uttrykte kanskje ei haldning fleire hadde i eit brev til Gösta Mittag-Leffler 2. mars 1886: «Her beklage man ham som det synes mer end man laster ham og synes også at man har lidt et betydeligt tab.»²⁰ Slik det hadde utvikla seg var det likevel vanskeleg å handtera saka på nokon annan måte, meinte Getz. Sidan skuldingane mot Hertzberg ikkje gjekk på heilt konkrete forhold og ikkje munna ut i at han blei meldt til politiet, slapp han unna ei rettssak og potensiell straff. Og når det hadde gått nokre år, gjorde han «comeback» med ulike verv: Han blei preses i Videnskabselskabet i Kristiania (1896) og direktør i Den norske Hypotekbank (1902). I breva ser me at han sjølv meinte han berre var «tålt» på vilkår, han kunne ikkje gå inn i det han kalla

kjempande eller leiande stillingar der han kunne risikera å bli kontroversiell. Dette må vel lesast som at den politiske karrieren som kanskje hadde lege i korta – han hadde jo vore statsråd i 1884 – på grunn av skandalen ikkje lenger var mogleg. Det var likevel ikkje verre enn at han fekk eit såpass høgt embete som riksarkivar i 1906, ei stilling han hadde til han døydde.

Sexologi og sjølvforståing

Då Hertzberg i 1886 la erklæringane om seksualiteten sin på bordet hos universitetskollegiet, tok han med det same i bruk eit nytt tankesett i Noreg: seksualpatologien eller sexologien, eit felt under psykiatrien. Dette var læra om den menneskelege seksualiteten, og særleg dei avvikande variantane, perversjonane. Det var ingen kven som helst Hertzberg hadde oppsøkt i Berlin; Carl Westphal var nemleg den som i 1869 hadde funne opp namnet kontrær seksualkjensle om tiltrekkinga til personar av same kjønn. Mens ein dominerande måte å forstå likekjønna seksualitet på til då hadde vore at det var ei forkasteleg og syndig handling kven som helst i prinsippet kunne utføra, var det hos Westphal tvert imot uttrykk for ei mektig drift som låg djupt planta i ei spesifikk gruppe arveleg belasta individ. Etter kvart kom eit anna nyord, «homoseksualitet», til å bli det dominerande omgrepet, men i starten blei det brukt synonymt med kontrærseksualitet, så også i Hertzberg sine brev.

V.
Die conträre Sexualempfindung,
Symptom eines neuropathischen (psychopathischen) Zustandes.
Von
Professor C. Westphal.

Bei den Krankheitsfällen, welche ich in Folgendem mittheilen und erörtern werde, trat als Haupterscheinung ein Symptom hervor, welches als solches bisher wenig oder gar nicht beschrieben ist: eine angeborene Verkehrung der Geschlechtsempfindung mit dem Bewusstsein von der Krankhaftigkeit dieser Erscheinung.

Carl Westphals artikkel frå 1870 lanserte den nye forståinga av kontrær- eller homoseksualiteten som eit medfødd sjukleg fenomen. I *Psychopathia sexualis* (1886) vidareutvikla Richard von Krafft-Ebing Westphal sine perspektiv. Boka blei hovudverket innan sexologien eller seksualpatologien: vitskapen om homoseksualiteten og dei andre «seksuelle perversjonane».

Same år som Hertzberg sin avskjed frå professoratet, i 1886, kom det som skulle bli hovudverket innan sexologien, Richard von Krafft-Ebings *Psychopathia sexualis*. Også her blei homoseksualiteten sett på som (i mange tilfelle) medfødd og forårsaka av såkalla degenerativ arv. I slike utprega tilfelle meinte Krafft-Ebing det seksuelle avviket sat så djupt at behandling var vanskeleg eller umogleg.

Ideen om homoseksualiteten som ein medfødd eigenskap var likevel ikkje ei reint medisinsk oppfinning. Både Westphal og Krafft-Ebing var inspirert av den tyske juristen Karl Heinrich Ulrichs (1825–1895), som allereie frå 1864 og utover hadde skrive om at tiltrekkinga til same kjønn var medfødd hos ei gruppe menneske han kalla «urningar», [111](#) og som han sjølv rekna seg til. Tiltrekkinga var naturleg og biologisk – desse mennene «hadde ei kvinneleg sjel i ein mannleg kropp» – og måtte difor anerkjennast av samfunnet. Ulrichs var ein slags tidleg homoaktivist, han prøvde å presentera synet sitt på ein stor juridisk kongress i München i 1867, men blei møtt av protestar. Inspirasjonen frå Ulrichs er tydeleg hos Hertzberg ved at han i breva til Andræ hyppig bruker omgrepet urning, ved sida av homoseksuell og kontrærseksuell.

Karl Heinrich Ulrichs (1825–1895), tysk jurist som på 1860-talet gav ut fleire pamflettar der han tok til orde for samfunnsmessig aksept og avkriminalisering for dei han kalla «urningar». Dette portrettet av Ulrichs var først publisert i *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufens* første utgåve (1899). Foto: Wikipedia (public domain).

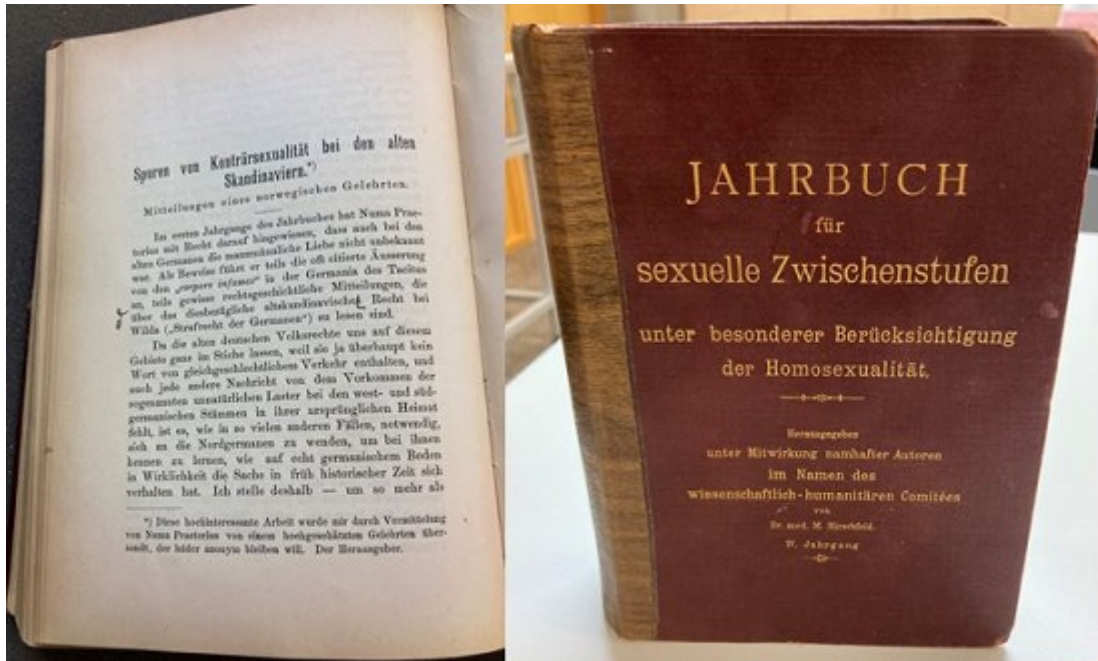
Westphal og Krafft-Ebing var inspirert av Ulrichs, men i motsetning til han såg dei på den medfødde homoseksualiteten som symptom på ein sjukdom, på degenerativ arv. Like fullt såg mange av urningane sexologien som ein alliert, ja ikkje berre det, dei bidrog også til å forma og justera psykiatrane sine teoriar. Legen Magnus Hirschfeld (1868–1935) i Berlin var ein av desse, og hans engasjement resulterte i bøker om temaet og i skipinga av den første organisasjonen for homoseksuelle i verda, Wissenschaftlich-humanitäres Komitee (WhK) i 1897. Hirschfeld var sterkt inspirert av både Krafft-Ebing og Ulrichs, og han var samd med sistnemnde i at homoseksualiteten ikkje var sjukleg i seg sjølv, snarare var det ein naturleg variasjon som gjorde at nokon var fødd slik, som «seksuelle mellomtrinn» (eller kjønnslege overgangsformer, «sexuelle Zwischenstufen»). Hirschfeld nytta av og til òg omgrepet «det tredje kjønn».^{[112](#)}

Hertzberg om homoseksualitet i norrøne kjelder

Magnus Hirschfeld og WhK publiserte frå 1899 *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*, som belyste homoseksualiteten gjennom artiklar med vitskaplege pretensjonar.

Før breva til Andræ kom for dagen var det allereie kjent at Ebbe Hertzberg hadde vore i kontakt med denne nye rørsla: Den tyske forskaren Raimund Wolfert viste i 1909 at Hertzberg var forfattaren av ein artikkel i *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen* frå 1902, «Spuren von Konträrsexualität bei den alten Skandinaviern».¹¹³ Hirschfeld presenterte artikkelen som «weddellingar frå ein lærd nordmann», og at han hadde fått han tilsendt gjennom ein sentral aktivist og medarbeidar for WhK, Numa Praetorius, eit psevdonym for juristen Eugen Wilhelm (1866–1951) i Strasbourg.

Som Wolfert viste, hadde biologen og homoaktivisten Ferdinand Karsch-Haack (1853–1936) i homotidsskriftet *Die Freundschaft* i 1922 avslørt forfatterskapen. Notisen tyder på at han kjente godt til Hertzberg, han skildra han som: «[...] en pen, sympatisk mann og en urnisk Don Juan».¹¹⁴ Hertzberg nemner også Karsch-Haack i eit av breva som her blir presentert.

*) Diese hochinteressante Arbeit wurde mir durch Vermittelung von Numa Praetorius von einem hochgeschätzten Gelehrten übersandt, der leider anonym bleiben will. Der Herausgeber.

Hertzbergs artikkel om «Kontrærseksualitet hos dei gamle skandinavane. Meddelingar frå ein lærd nordmann» frå 1902. Redaktøren Magnus Hirschfeld skreiv i ei fotnote at teksten var skriven av «ein høgt respektert vitenskapsmann som diverre vil vera anonym». Det var juristen Eugen Wilhelm i Strasbourg, som brukte psevdonymet Numa Praetorius, som vidareformidla artikkelen frå forfatternen til Hirschfeld.

Hertzberg sitt føremål med artikkelen, der han trekte vekslar på sin uvanleg gode kjennskap til nordisk mellomalderhistorie, var å presentera dei viktigaste norrøne kjeldene som gjaldt kontrærseksualitet. Han viste til at skuldingar om at ein mann var «ragr» eller «argr», som innebar at han hadde vore den passive parten i eit analt samleie, blei oppfatta som grovt fornærmande påstandar. Hertzberg tolka dei mange referansane til dette som at dei gamle skandinavane var godt kjent med at det fanst menn som elska menn.

Ebbe Hertzberg og Eugen Wilhelm

Med basis i Eugen Wilhelm sine omfattande dagbøker kunne Kevin Dubout og Raimund Wolfert i 2013 dokumentera meir om kontakten mellom han og Ebbe

Hertzberg. Sommaren 1901 var nemleg juristen frå Strasbourg først i Berlin hos Hirschfeld på WhKs «VII. Sommerkonferenz», deretter drog han nordover til Skandinavia på ei feriereise. I dagboka fortel Wilhelm at han i Kristiania blei tatt venleg imot av Hertzberg, som viste han rundt i byen ein heil kveld og sette han i kontakt med ein soldat på festninga. Openbert var det her snakk om prostitusjon. Wilhelm karakteriserte Hertzberg som ein sær imøtekommande og danna mann. Om dei to hadde brevveksla allereie før dette, veit me ikkje, men året etter var det altså Wilhelm som formidla artikkelen frå Hertzberg til Hirschfeld.ⁿ¹⁵ Eit av breva frå Hertzberg til Andræ (3. januar 1903) tyder på at Hertzberg opprettheldt kontakten med Wilhelm.

Dei forsvunne breva

Ut frå dei nemnde kjeldene som var kjent før 2014, kunne me sjå konturane av ein mann som forholdt seg til den nye sexologiske kunnskapen, og som stod i kontakt med den første organiserte rørsla for skeive i verdshistoria (via Wilhelm og Karsch-Haack), men me visste i liten grad korleis han sjølv reflekterte og tenkte om desse spørsmåla. Eg hadde tilgang til kjelder som antyda at det hadde eksistert eit brevmateriale der Hertzberg gjekk nærmare inn på tematikken, men alt tyda på at dette var gått tapt.

Men då eg hausten 2014 tok kontakt med Nasjonalbiblioteket, for å sjå på nokre av breva han skreiv til Waldemar Brøgger igjen, fekk eg ei stor overrasking. Eg fekk som svar at det saman med dei allereie kjende breva, i Brevsamling 222, også låg ein konvolutt med brev til Poul Andræ klausulerte fram til 2012.

Nasjonalbiblioteket opna no denne konvolutten og katalogiserte han som Brevs. 222a. Med det same blei breva digitalisert. Dei omtalte breva var med andre ord dukka opp.

Både i Hertzbergs merknader og Andræs testamente var det gjort klart at breva skulle destruerast. Så skjedde ikkje, i staden hadde antikvarbokhandlaren Otto Lind i København fått tak i breva. Den 27. mars 1939 skreiv han til det norske Riksarkivet og tilbød seg å selja breva.ⁿ¹⁶ Sidan Riksarkivet hadde ein politikk om ikkje å kjøpa inn denne typen private dokument, hamna breva i staden på Universitetsbiblioteket i Oslo. I 1947 var Halvdan Koht ein av tre personar som fekk lesa breva. Ein notis datert 22/11 1971 seier at breva ikkje skal opnast igjen før

hundre år etter Hertzbergs død, altså i 2012. Manuskript- og brevsamlingane ved Universitetsbiblioteket gjekk formelt over til Nasjonalbiblioteket i 1999.

Mot alle odds hadde altså breva frå Hertzberg til Andræ overlevd. Det kan innvendast mot denne publikasjonen at dei er av svært privat og til dels intim karakter, og at Hertzberg sin eigen intensjon var at breva skulle brennast. Samtidig er det no 110 år sidan Hertzberg sin død (og 94 år sidan Andræs), og synet på homoseksualitet har endra seg dramatisk sidan den gongen. Brev sin kjeldeverdi er svært høg; dei stammar frå ein periode då me veit veldig lite om den skeive historia. Dei er ei kjelde til mange ting: til Hertzbergs oppfatning av eigen seksualitet og til den verda av likekjønna relasjonar han oppsøkte både i Noreg og utanlands.

Sjølve breva blir i det følgjande presentert med eit omfattande noteverk, men eg vil her først gå inn på nokre tema, hendingar og personar som er nemnt i dei.

Poul Andræ

Først litt om Poul Andræ. Han var son av stats- og finansminister C.G. Andræ, og hadde slik ei privilegert oppvekst i den danske politiske og kulturelle eliten i København. Han var nokre år eldre enn Hertzberg, og utdanna seg som han til jurist. Då dei første bevarte breva frå Hertzberg blei skrivne, var han amtsforvaltar i Skanderborg på Jylland, men to år seinare, i 1894, flytta han til København. Her jobba han med ein biografi om far sin i fleire band, som kom ut i tidsrommet 1897–1912, og gav mellom anna også ut dagbøkene til mora.

Karl Peder Pedersen viser i sin biografi korleis Andræ tidleg kjende seg tiltrekt av andre menn, og korleis han orienterte seg for å gi dette meining. Det var møtet med den nye psykiatriske, sexologiske kunnskapen som fekk det heile til å gå opp. Han såg seg sjølv som ein typisk medfødd «kontrærseksuell», slik det var beskrive mellom anna hos Krafft-Ebing.

Korleis kom så Andræ og Hertzberg i kontakt med kvarandre? Det veit me ikkje nøyaktig, men kanskje hadde Andræ lese om han og skandalen i danske *Social-Demokraten* i 1886?¹¹⁷ Sannsynlegvis var kontakten mellom dei etablert innan 1890. Det er også bevart to postkort og to brev frå Poul Andræ til Ebbe Hertzberg, det første av dei er frå 1891 (Pedersen 2021, 147). Tre av desse er også ein del av

Brevs. 222a på Nasjonalbiblioteket.ⁿ¹⁸ Dette tyder på at korrespondansen mellom Hertzberg og Andræ har vore ein god del meir omfattande enn det som er bevart. Ingen av desse breva frå Andræ er inne på temaet homoseksualitet, noko som vel er grunnen til at Ebbe Hertzberg tok vare på dei, og desse breva frå Andræ er ikkje med i denne kjeldeutgåva.

I tillegg til ein felles sosial og fagleg bakgrunn hadde Andræ og Hertzberg begge oppsøkt dei fremste psykiatrane på feltet: Poul Andræ skreiv i 1891 til Krafft-Ebing, og fekk som svar at då han lei av ein alvorleg og medfødd kontrærseksualitet, kunne han neppe rekna med å bli kurert.ⁿ¹⁹ For Krafft-Ebing var Andræ først og fremst eit interessant tilfelle av kontrærseksualitet: «Jeg er et højst fuldstændigt og fejlfrit eksemplar af racen, så jeg blev modtaget som en kostbar skat», skreiv han like etter heimkomsten frå å ha konsultert Krafft-Ebing i Wien.ⁿ²⁰ Med seg hadde han ei erklæring om at behandling var nyttelaust i hans tilfelle, og at han på bakgrunn av dei seksuelle anomaliane sine burde bu i ein storby, «hvor der står hjælpemidler til rådighed for hans lidelse».ⁿ²¹ Dette var i tråd med Andræ sitt ønske om å komma seg bort frå Skanderborg og tilbake til København.

Både Ebbe Hertzberg og Poul Andræ fann i den nye sexologiske kunnskapen hjelp til å forstå seg sjølv. Andræ bidrog også sjølv til det legevitskaplege ordskiftet då han i 1892 publiserte ein artikkel i tidsskriftet *Bibliothek for Læger*.

Nettverk og kontaktar: ei urnisk verd

Historikaren Kevin Dubout har vist korleis også Eugen Wilhelm i Strasbourg – omtrent samtidig som Hertzberg skreiv dei første breva til Andræ – blei ein begeistra tilhengar av Krafft-Ebing. Kontakten med psykiateren, kombinert med at Wilhelm også kom inn i ei «urnisk verd» både i heimbyen og internasjonalt, bidrog til å skapa ei gruppekjensle.ⁿ²² Krafft-Ebing formidla kontakt med andre homoseksuelle, blant anna stiftarane av WhK, ein organisasjon Wilhelm også sjølv ikkje lenge etter grunnlegginga skulle bli engasjert i.ⁿ²³

Nettverk mellom likekjønna orienterte menn hadde sannsynlegvis også eksistert i Noreg før 1890-talet, men me veit lite om dette. Me veit at Ebbe Hertzberg kjende både den svenske filosofen Pontus Wikner (1837–1888) og den norske språkforskaren og arkivaren Bastian Anastasius Dahl (1851–1895).ⁿ²⁴ Wikner

hadde i 1879, i eit manus som først blei publisert posthumt i 1971, skrive om si tiltrekking til menn. Frå 1884 til sin død var han professor ved Kristiania Universitet. Dahl blei tilsett som stipendiat same stad i 1885, men året etter mista han denne stillinga «ved indgripen underhaanden av moralens vogtere, paa grund av sit forhold til en last som ikke var ukjendt i antikken», som det heiter i *Norsk biografisk leksikon*.ⁿ²⁵ Det var altså to liknande saker på universitetet i 1886: Hertzberg og Dahl. Kjeldene seier ikkje noko meir om kva som var bakgrunnen i Bastian Dahl sitt tilfelle, og det kan berre spekuleras i om Wikner, Dahl og Hertzberg diskuterte desse spørsmåla seg imellom.

Det er dermed først og fremst dei breva som her blir presentert, som kan seia oss noko om det urniske nettverket til Ebbe Hertzberg. I tillegg til dei internasjonale impulsane og kontaktane, som WhK-aktivistane Eugen Wilhelm og Ferdinand Karsch-Haack, vitnar også Hertzberg sine brev om eit miljø og eit nettverk i Kristiania. Når han omtalte konkrete personar, brukte han diverre som oftast berre forbokstav, slik at det er umogleg å vita for eksempel kven det var han hadde diskutert den siste utgåva av det tyske homotidsskriftet *Der Eigene* med i 1903. Ein nordmann som derimot var nemnt med fullt namn, var Emanuel Meyer Leth (1871–1940), ein amtmannsson frå Molde som budde i København og var ein av dei dømde i den såkalla store sedelighetssak i København i 1906–1907.

Intellektuelt var dei tyske impulsane viktigast, men i breva er Hertzberg også inne på Italia som ein slags fristad for urningane.ⁿ²⁶ I den samanhengen nemner han også nokre nordmenn som tidlegare hadde vore i Italia, mellom anna forretningsmannen Jørgen von Cappelen Knudtzon (1784–1854) frå Trondheim. Brev er dermed også ei god kjelde til den rolla Italia spelte for velstående nordeuropeiske urningar. Gjennom fotografia til Wilhelm von Gloeden (1856–1931) – som også Hertzberg skriv om i eit av breva – og andre kunstnariske representasjonar blei særleg Sicilia framstilt som ei uskyldsrein verd av vakre unge menn der restar av den greske antikke kulturen levde. Samtidig må denne fascinasjonen oppfattast som ein slags orientalisme der også utnytting og misbruk kunne finna stad.

Med sexologien mot straff

Synet på homoseksualitet som ein medfødd skavank fekk også konsekvensar for synet på straff. I boka *Der Conträrsexuale vor dem Strafrichter* (1894) gjekk Richard von Krafft-Ebing sterkt ut mot forbodet som framleis eksisterte i mange europeiske land. Eugen Wilhelm donerte betydelege summer for å finansiera distribusjonen av dette skriftet til dei førande tyske juristane.ⁿ²⁷ Dette var ei tidleg form for aktivisme der dei urniske nettverka og sexologien kunne spela på lag. Metodikken var at ein ønskte å påverka personar med sentrale posisjonar til å sjå homoseksualiteten i eit nytt vitskapleg lys. Dette seier noko vesentleg om perioden, og kanskje særleg om personar av Hertzberg, Andræ og Wilhelm sin bakgrunn og stand – dei var alle høgt utdanna menn frå den akademiske eliten (og alle var juristar). Dei var sosialiserte inn i ei tid og eit system der politikk blei utforma frå toppen og ned, og der meiningane til framstående fagfolk var avgjerande. Også Magnus Hirschfeld sin strategi, summert opp i valspråket hans «gjennom vitskap til rettferd», blir forståeleg på denne bakgrunnen.

Det at Poul Andræ, under psevdonymet Tandem, i 1892 publiserte artikkelen sin nettopp i det førande danske legetidsskriftet, må også forståast i denne samanhengen. Artikkelen hadde tittelen «Den kontrære Sexualfornemmelse. Fragmenter til Oplysning». Føremålet var å presentera den nye sexologiske forståinga av fenomenet og å imøtegå det han meinte var feilaktige opplysningar i ein artikkel psykiateren Knud Pontoppidan hadde skrive.

Hertzberg bad i det første brevet Andræ om å senda fleire særtrykk av artikkelen. Han ønskte den skulle bli lesen av fleire i Noreg, inkludert den nemnde venen og tidlegare kollegaen Bernhard Getz. Fem år tidlegare hadde sistnemnde, i sitt forslag til ny straffelov, foreslått å fjerna forbodet mot seksualitet mellom personar av same kjønn. Getz grunngav dette mellom anna med at det var snakk om ei tilbøyelegheit som syntest å ha sin bakgrunn «dels i enslags seksuel psykisk Misdannelse, dels i en sygelig Tilstand, der fremkalder Abnormiteter i Drifter og Tilbøieligheder, i Kraft af hvile det som for normale Individuer er modbydeligt som i høieste Grad naturstridigt, for Pæderasten er naturligt».ⁿ²⁸ Han hadde inga tru på at straffetruugselen ville verka preventivt mot ei last som var så sterk og rotfesta. Getz brukte her eit tradisjonelt omgrep, «pederast», som betydde ein mann som hadde sex med andre menn (og som ofte blei brukt om seksualitet mellom vaksne menn og unge gutar), men sjølve innhaldet var tydeleg inspirert av dei nye tankane innan sexologien. Det er vanskeleg å tru at kjennskapen han hadde til saka i 1886,

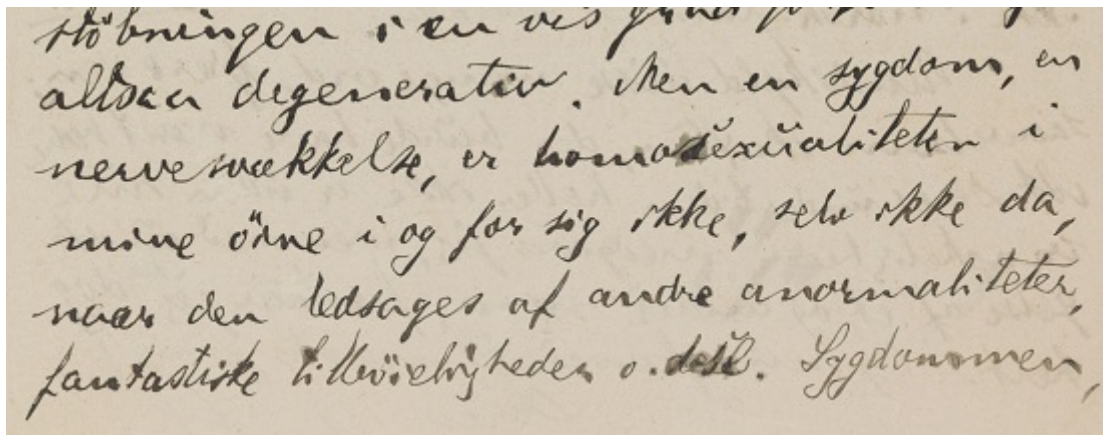
og den kollegiale og venskapelege relasjonen til Hertzberg, ikkje har spelt inn for dette standpunktet.

Getz fekk ikkje gjennomslag for det radikale forslaget sitt, men den nye § 213 i straffelova av 1902, som forbaud sex mellom menn, hadde strenge krav for at det skulle reisast påtale, og kom berre sjeldan til å bli brukt. Slik blei noko av intensjonen til Getz realisert. Hertzberg omtalte ingenting av dette direkte i breva til Andræ, så me veit ikkje korleis han reagerte verken på forslaget frå 1887 eller på den endelege § 213 i 1902.

I tillegg til å prøva å påverka Getz viser det første brevet at Hertzberg også på ein annan måte søkte å opplysa opinionen. Her skreiv han at han ønskte å omsetja Krafft-Ebings *Psychopathia sexualis* om det var mogleg å finna ein forleggar i København. Etter nokre kritiske merknader frå Andræ om den siste utgåva av boka gjekk Hertzberg bort frå dette.

Ingen sjukdom

Trass i at både Andræ og Hertzberg var inspirert av Krafft-Ebing, var det inga ukritisk omfamning. Brev viser oss korleis dei kritisk «forhandla» med den sexologiske litteraturen. Hertzberg drøfta til dømes Krafft-Ebing sine teoriar sjølvstendig. Han var ikkje ueinig i at homoseksualitet var arveleg, men lanserte ein annan teori om korleis dette konkret gjekk for seg enn Krafft-Ebing. Han brukte eigne observasjonar og erfaringar for å underbygge argumenta sine. Sjølv om Hertzberg var samd med Krafft-Ebing i at homoseksualiteten kunne vera eit resultat av degenerativ arv, hevda han dessutan i eit av breva at homoseksualiteten i seg sjølv ikkje var ein sjukdom.

Faksimile frå det første bevarte brevet frå Hertzberg til Andræ, 15. mai 1892, der han argumenterer for at homoseksualiteten ikkje er ein sjukdom. Eier: Nasjonalbiblioteket, Brevs. 222a.

I tillegg til Krafft-Ebing viser breva at Hertzberg også kjende til Karl Heinrich Ulrichs sine skrift direkte – han refererte bl.a. til konkrete passasjar i dei.

Denne omfamninga av sexologien parallellt med ei forsiktig utfordring av han, var ein tendens ein fann i dei urniske nettverka,ⁿ²⁹ og som kulminerte med organisasjonsdanninga i Tyskland i 1897. I Magnus Hirschfelds forfattarskap blei ideen om ein arveleg, men ikkje-sjuka leg homoseksualitet tatt vidare gjennom teorien hans om dei seksuelle mellomtrinna.

Magnetisme og tiltrekking til unge

Breva viser at Hertzberg stilte seg i stor grad positiv til Andræs artikkel i *Bibliothek for Læger*; han såg det som ei viktig hending og skraut av Andræ i ein passasje der han på elegant vis, og med «arktiske» metaforar hylla Andræ for å ha «brudt isen her i Norden» og opna for ein meir opplyst debatt.

Men på eitt punkt var Hertzberg særleg kritisk: at urningane ifølgje Andræ berre var interessert i fullt vaksne menn. Her meinte Hertzberg å finna støtte hos Ulrichs, som hevda ei gruppe homoseksuelle – dei han kalla «Männlinge» – var tiltrekt av gutar frå pubertetsalderen og oppover, slik også heteroseksuelle menn kunne foretrekka jenter i same alder.

Det går også klart fram av breva at Hertzberg sin eigen preferanse samsvarer med den gruppa han her beskreib. Mellom anna skreiv han ein stad om ein elsker som

var i ferd med å få «dun under næsen», utan at alderen blir spesifisert. I eit brev frå 1906 skriv han at han hadde «møtt gjensidig kjærleik» i ein 16 år gammal gut frå ein distingvert familie.

Når Andræ så tydeleg hadde prøvd å skilja homoseksualitet frå misbruk av mindreårige gutar, var han inne på eit sentralt punkt i den sexologiske/seksualpolitiske konstruksjonen av homoseksualitet.¹³⁰ Likekjønna begjær hadde tidlegare i stor grad vore forstått i ein «hellenistisk» tradisjon med røter tilbake til antikken, der erotiske relasjonar mellom vaksne menn og gutar frå tidleg pubertet og oppover var idealisert. Om slike relasjonar brukte ein uttrykk som «pederasti» og «Knabenschänderei» (skjending av gutar). Homoseksualitetsomgrepet, slik det var definert i sexologien og den tidlege homorørsla, som ein medfødd og varig tiltrekking til personar av same kjønn, oppstod i direkte opposisjon til dette; det var eit sentralt poeng hos både psykiatrar og «aktivistar», som Ulrichs, Hirschfeld – og altså Andræ – at dette ikkje omfatta relasjonar til mindreårige eller prepubertale gutar. Hertzberg sin respons til Andræ kan oppfattast som eit forsvar for den hellenistiske ynglingekjærleiken, men usemja gjekk likevel mest på kor grensa skulle trekkast: Hertzberg meinte at ei gruppe av urningane var tiltrekt av gutar frå pubertetsalderen (13–14 år) og oppover. Han meinte at «elskov til unge mennesker paa 15–16 aar» verken hos hetero- eller homoseksuelle måtte reknast som ein «særlig komplikation». Lova, som i samtida straffa seksualitet med jenter under 14 eller 15 år, burde vera lik for både homo- og heteroseksuelle (lågaldren var på dette tidspunktet ulik i ulike europeiske land, men tendensen var at han blei heva, Storbritannia hadde til dømes heva han frå 13 til 16 år i 1885).¹³¹

Trass i at Ulrichs, som både Andræ og Hertzberg var sterkt inspirert av, søkte å utdefinera tiltrekkinga til mindreårige gutar frå sin definisjon av homoseksualiteten, stod like fullt det me kan kalla eit «hierarkisk» prinsipp (evt. eit forskjellsprinsipp) sentralt hos han. Urningane, av ulik sort, blei tiltrekt av personar som var annleis enn dei: «Männlingen» av vakre ynglingar, «Weiblingen» av røffe, maskuline menn. Det låg i dette ein modell der ulikskap stod sentralt, og der femininitet og maskulinitet blei sett på som motsetningar. Homoseksualiteten kunne altså ifølgje denne modellen nærmast sjåast som ein spegel av samtidas syn på forholdet mellom menn og kvinner som hierarkiske forhold der ein oppfatta det slik at dei to kjønna var vesensulike både i eigenskapar og makt. Hertzberg samanlikna dette i breva med elektrisitet eller magnetisme: Medan gjenstandar med lik elektrisitet blei støtt frå einannan, blei dei som var lada med motsett elektrisitet tiltrekt av kvarandre. Denne «magnetiske modellen»

overførte han på seksuelle forhold: ikkje berre heteroseksualiteten føresette tiltrekking mellom motsetningar, men også homoseksualiteten.

At det likekjønna begjæret hos Hertzberg og hans samtidige blei forstått innanfor slike rammer av magnetisme og ulikskap, viser at også dei som opponerte mot tradisjonelle forestillingar om seksualitet var djupt prega av dei diskursane som rådde i samfunnet. Trass i at Hertzberg ønskte seg eit nytt og meir liberalt syn på den likekjønna seksualiteten, gav han uttrykk for eit svært tradisjonelt syn på kvinneleg seksualitet. Han meinte kvinna sin «hellighed og renhed» blei krenka gjennom heteroseksuelle forhold, og særleg blei han støtt ved tanken på kvinneleg prostitusjon. Interessant nok meinte han desse oppfatningane var hans «umiddelbare naturs udslag»: mens han på eit instinktivt nivå følte avsky ved tanken på heteroseksuelle forhold, og kvinna si deltaking i dette, kunne han på eit intellektuelt nivå sjå det på ein annan og meir fornuftig måte. Det verkar likevel som det tradisjonelle synet på kvinna som «rein» stakk djupt; i eit av breva nemner han korleis han ved eit høve hadde gått fysisk til angrep på «et usædeligt fruentimmer» på gata i Paris. Når det gjeld kvinneleg homoseksualitet seier breva ingenting spesifikt, bortsett frå at det implisitt ligg i korta at fenomenet gjeld både menn og kvinner (og i ei drøfting om arv som årsak til homoseksualitet nemner han både «homoseksuelle døttre» og søner).

Avslutning

Historikaren Harry Oosterhuis sin studie frå 2000 av dynamikken mellom Richard von Krafft-Ebing og pasientane hans, som han til dels hadde omfattande korrespondanse med, viste at sexologien og psykiatrien langt frå berre var eit repressivt regime overfor homoseksuelle.¹³² Tvert om var det slik at mange såg sexologien som ein alliert, samtidig som dei bidrog med refleksjonar som i mange tilfelle førte til at Krafft-Ebing justerte teoriane sine. Studiar som dei nemnde av Kevin Dubout (om Eugen Wilhelm) og Karl Peder Pedersen (om Poul Andræ) har utvida forståinga vår for dette forholdet mellom dei homoseksuelle – eller urningane, som mange av dei føretrekte å kalla seg – og fagfeltet sexologi. Tilgjengeleggjeringa av breva frå Hertzberg til Andræ er tenkt som eit bidrag til ei vidare utforsking av dette.

Utover på 1900-talet fekk den biologiske, essensialistiske modellen som sexologien og høgt utdanna urningar som Andræ og Hertzberg hadde promotert, gradvis større gjennomslag. I Tyskland skjedde det ei popularisering av denne ideen på 1920-talet gjennom ei talmessig langt større homorørsle enn før. I Noreg var det til samanlikning berre nokre få spreidde røyster som stod for denne tankegangen. I 1932 hevda for eksempel legane Karl Evang og Torgeir Kasa at homoseksualitet i mange tilfelle var medfødd. På bakgrunn av dette gjekk dei inn for at emosjonelt og seksuelt forpliktande forhold mellom to likeverdige partnarar kunne vera «verdige og verdifulle» også mellom personar av same kjønn. Karl Evangs ideal for både homo- og heteroseksuelle forhold var ein egalitær modell; han hadde brodd mot dei gamle «hierarkiske» relasjonane som ein fann i den tradisjonelle ekteskapsinstitusjonen med mannen som overordna, og i prostitusjonen.¹³³ Evang meinte altså som Hertzberg at homoseksualiten kunne vera medfødd, men skilde seg frå han (og Andræ) gjennom å framheva dei likeverdige forholda; eit brot med den «magnetiske modellen» frå tida rundt hundreårsskiftet, om ein vil.

I 1951 gav den nyss grunnlagde norske homorørsla ut ein brosjyre der dei forklarte krava sine om anerkjenning frå samfunnet. Her skreiv dei mellom anna: «Fordi naturen har skapt oss slik at vi definitivt utgjør et tredje menneskekjønn ('det tredje kjønn'), må vi forlange å få leve vårt liv slik det er naturlig for oss, så lenge vi ikke dermed direkte skader andre.»¹³⁴ Medan ideen om homoseksuelle som eit tredje kjønn ikkje står sentralt i dag, har tanken om det som noko naturbestemt og medfødd etter kvart slått rot i samfunnet. Ei dominerande oppfatning i dag er at homo- og heteroseksualitet er «legningar» ein er fødd med. («Legning» blei sannsynlegvis ikkje brukt på denne måten før eit stykke ut i etterkrigstida, men interessant nok brukte Hertzberg i eit av breva ordet «støbning».) For å forstå framveksten av denne historisk spesifikke måten å tenka om seksualitet på, kategorisera og klassifisera, må me tilbake til slutten av 1800-talet, der spiren til vår tids seksualitetsforståingar ligg. Brev fra Ebbe Hertzberg til Poul Andræ gir oss eit unikt innblikk i korleis desse tankane først blei formulert og diskutert av to personar som sjølv definerte seg med dei nye omgrepa.

I seinare år har både den biologiske argumentasjonsmåten og ideen om homo- og heteroseksualitet som stabile legningar blitt kritisert av aktivistar og skeiv teori. Med eit større mangfald av identitetar og fleire unge som definerer som skeive utan å knytta det til ei spesifikk legning, ser me kanskje spiren til at seksualitetsdiskursane frå slutten av 1800-talet går i oppløysing.

Om utgåva

Dei 13 breva skrivne av Hertzberg til Andræ som er bevart blir her presentert med forklarande notar. Brevane er diplomatarisk transkribert, det vil seia at avskrifta i så stor grad som det er mogleg, er tru mot originalen. Enkle overstrykingar og tilføyingar er vist i den løpande teksten: ~~tekst~~ tekst.

Skrifta til Ebbe Hertzberg er uvanleg klar og tydeleg, men det har likevel nokre stader vore problem med tydinga. I tilfelle der tydinga er usikker, er det aktuelle ordet plassert i skarpe klammer: <utydelege ord>. I tilfelle der ordet ikkje har vore mogleg å tyda i det heile tatt, er det markert med tre prikkar innanfor klammene: <...>.

Nokre av breva hadde feil datering, eller mangla det heilt. I desse tilfella er den sannsynlege datering markert i note og i overskrifta på det enkelte brevet. Brevane er i tråd med dette presentert i den rekkefølga eg meiner er den rette.

I notane er norske/danske ord i nokre tilfelle forklart. Uttrykk og sitat på framandspråk, som engelsk, fransk, tysk og latin, er som oftast også omsett. Her har eg hatt hjelp av Jan Olav Gatland (fransk) og Espen Karlsen (latin og italiensk). Dei fleste personar, stader og hendingar er også forklart i notane, det same gjeld sitat og litterære allusjonar.

Understrekingar gjort av Hertzberg sjølv er transkribert som kursiv.

Brevane er ikkje paginert av Hertzberg, i denne utgåva er sidetal lagt til i skarpe klammer: [2].

Det er i ettertid gjort nokre påskrifter i breva med blyant; dei fleste av desse er skrivne av mottakaren, Poul Andræ. Påskriftene er også transkribert, men står i note, ikkje i brødteksten.

*

Ein stor takk til Karl Peder Pedersen, Jan Olav Gatland, Tone Hellesund og redaksjonen i NB kilder med Bente Granrud og Ellen Nessheim Wiger i spissen.

Arbeidet har vore utført innanfor rammene av mi stilling på Skeivt arkiv ved Universitetsbiblioteket i Bergen. Takk også til overordna og kollegaer her for at eg har fått bruka tida mi på dette, og for eit godt fagleg felleskap.

Brevliste med faksimilar

Brevs. 222a:

[15. mai 1892](#)

[5. \[juni\] 1892](#)

[2. januar 1898](#)

[29. desember 1900](#)

[12. mars 1901](#)

[9. februar 1902](#)

[9. mars 1902](#)

[6. januar 1903](#)

[\[slutten av mars eller april 1903\]](#)

[12. mai 1903](#)

[7. april 1906](#)

[17. februar \[1907\]](#)

[16. mars 1912](#)

Til venstre: Ebbe Hertzberg. Fotografi av Gustav Borgen.   Riksarkivet (Fotografisamlingen RA/EA-4060/A/L0002/0726). Reprofotograf: Odd Amundsen.

Til høyre: Poul Andræ. Maleri av Knud S eborg, 1900. Københavns Museum.

15. mai 1892

Kristiania, St. Halvardsg. 10, ^{k1} den 15de jmai 1892

ⁿ³⁵

Høistærede ven!

Det var virkelig med en følelse af triumf, at jeg modtog Deres sidste brev med efterretningen om, at den ene halvdel af Deres afhandling allerede var trykt og udkommen. ^{k2} Saa langt er man dog altsaa i ethvert fald kommen, og er det end blot et hanefjed ^{k3} fremad, saa er det dog et tegn paa fremgang, som ikke kan tages feil af. Samtidig maa jeg til vor skam heroppe bekjende: i et norsk lægevidenskabeligt tidsskrift vilde artikkelen ikke under nogen omstændighed være bleven optagen. Vi ere med alt vort frisind og vore krav paa fremskridt uendelig konservative og uendelig illiberale og intollerante heroppe. At De er saa venlig at sende mig *mindst et* særtryk af afhandlingen, har jeg ikke betvivlet, og det skal være mig en festdag, naar det ankommer; jeg agter at lade ^[2] den blive læst af flere, blant andet af min personlige ven, Rigsadvokat Getz, forfatteren af vor vordende kriminallov. ^{k4}

Hvad de skriver om det nye – 7de! – oplag af Krafft-Ebings bog, ^{k5} interesserede mig overordentlig, og jeg forskrev ^{k6} øieblikkelig et exemplar deraf. Det synes mig imidlertid nu, at der bør blive alvorlig tale om at oversætte den paa vort sprog, og jeg skulde ikke være uvillig til selv at paatage mig bryderiet dermed, naar blot en forlægger kunde findes i Kjøbenhavn; thi her vilde jeg af flere grunde ikke søge ham. Jeg vilde forøvrigt forbeholde mig at kunne udelade et og andet og tilsætte en og anden anmærkning samt et forord. Jeg er nemlig ganske enig med Dem i, at forfatterens kasuistik – at dømme efter første oplag – ikke overalt er heldig. Hvad mener De om en saadan plan? Her er, i ethvert fald hos os, en mængde indflydelsesrige personer, der ikke falde ^[3] paa eller endog kunne læse den tyske udgave, men som ikke vilde undlade at læse oversættelsen og diskutere dens indhold.

Deres bemærkninger om «Don Leon», ^{k7} saa oplysende de end i visse retninger ere, overbevise mig dog ikke ganske, idet jeg finder det brudsstykke af digtet, som

Ulrichs^{k8} anfører – andet deraf har jeg aldrig seet – for saa Byronsk i stil og tanke, at jeg har vanskelig for at antage en imitation. Det maa ogsaa vel betænkes, at udgivelsen, efter det lille Ulrichs derom anfører, godt kan være ^{og sandsynligvis} er skeet *smugvis*, idet indholdet maatte lade befrygte en konfiskation fra den saa let «sittlich entrüstete»^{k9} engelske styrelses side, hvilken jo i den henseende staar under kommando af det mest snobbede publikum i verden. Derfor er det ikke kommen ind i bogfortegnelserne, og endnu mindre i Byronske biografier. At bogen eksisterer, er sikkert nok; thi den [4] blev mig 1883 tilbudt tilkjøbs gennem en mig personlig bekjendt og anseet Boghandler i Berlin; prisen var mig kun altfor høi (saavidt jeg erindrer 80 [Riksmark]).^{k10} Offentlige bibliotheker have den neppe, i ethvert fald ikke uden i deres afstængte rum for erotica.

Sacher-Masoch's «Venus im Pelz» har jeg ikke læst og ved saaledes heller ikke, hvad De forstaar ved Masochismus.^{k11} Overhovedet er jeg selvfølgelig heroppe endnu fjernere fra litterære begivenheder paa dette omraade end Dem, og er derfor ligesaa ude af stand til at kunne meddele Dem nyt, som taknemlig for, hvad De har at underrette mig om. De jesuiteraktstykker, som De i Deres sidste brev nævner, skulde jeg gjerne vilde se. Lod det sig ikke gjøre at overlade mig Dem for 3 – tre – dage? I forbindelse dermed citerer De ogsaa i forbigaaende Platen's^{k12} «Tagebücher». Heller ikke dem kjender jeg; de findes ikke i den udgave af hans værker, som jeg eier (Cotta's af 1876), og jeg vilde derfor [5] være Dem saare forbunden for nærmere orientering desangaaende.

De spørger, om jeg kan forklare mig den følelse af modbydelighed, som den almindelige opinion nærer ligeoverfor det kontrærsexuelle^{k13} fænomen. Ja, oprigtigt talt, tror jeg at kunne forklare mig den, og det endog med lethed, eftersom den efter min mening saa langt fra bør søges paa dybet, at den ligger lige i overfladen. Den samme modbydelighed nærer jeg nemlig selv i omvendt retning for den allosexuelle^{k14} forbindelse. Det er mig saa at sige en personlig tortur at Tænke mig nogetⁿ³⁶ saa stygt,ⁿ³⁷ væmmeligt og modbydeligt som en sexuel actus mellem en mand og en kvinde. Kvindens hellighed og renhed synes mig derigennem at krænkes paa det frækkeste, og jeg oprøres ved blotte tanken derpaa. Når jeg møder et usædeligt fruentimmer paa gaden, maa jeg lægge stærk baand paa mig for ikke at slaa hende til jorden (engang uddelte jeg virkelig midt paa Boulevard des Italiens^{k15} et kraftigt næveslag til en, der var mig for nærgaaende) [6] og en af mine yndlingsproblemer er, hvorledes den kvindelige prostitution skulde kunne fuldkommen undertrykkes *til fordel for* den mandlige. Dette er altsaa min umiddelbare naturs udslag, og alene reflexionen, grundet paa iagttagelsen af andres modsatte natur, bringer mig til *intellektuelt* at indtage et

andet standpunkt. Overfører jeg nu dette paa de allosexuelle; kan jeg ikke vente at finde dem annerledes end mig selv paa mit umiddelbare, af reflexion og iagttagelse upaavirkede naturomraade. Iagttagelse af og reflexion over urningefænomenet har jo hidtil fra det store publikums side aldeles ikke fundet sted. Folk flest lade sig derfor ligefrem lede af sit eget kønslige instinkt, og mene da, at hvad der for dem er modbydeligt ogsaa er, eller i det mindste, bør være det for alle. Men ikke nok hermed. Hint personlige instinkt har jo tillige gennem et aandeligt majoritetsherredømme fremkaldt et moralsk dogme, [7] om hvis absolute gyldighed de aller fleste føle sig overbeviste. Til instinktet slutter sig derfor ogsaa hos den enkelte hans personlige *mening*, og i hvor høi grad folk ere afhængige af de mere eller mindre uforgribelige^{k16} meninger, som de enten selv have opgjort sig eller som ere blevne pumpede ind i dem, det lærer jo betragtningen af nutidens bevægelser paa alle omraader tilfulde. Noget andet er det selvfølgelig, om man vilde undersøge det sexuelle instinkts eget psykologiske eller maaske ligesaame^{get} physiologiske natur. Dertil føler jeg mig imidlertid ikke istand, og saavidt jeg har kunnet se, er studiet over livsyttringerne overhovedet ikke endnu naaet frem til et stadium, hvorfra en saadan undersøgelse med nytte kan foretages. En slags anelse har jeg rigtignok lavet mig; men jeg giver den kun tilbedste som et afmægtigt forsøg paa at gjætte en gaade. Jeg tænker mig kønsprocessens natur at være af en slags [8] elektrisk eller magnetisk art, saaledes altsaa, at der ved den sexuelle actus ikke alene frembringes elektricitet, men tillige gjensidig overføres den hos de to personer i afholdelsestiden dannede og opsparede magnetiske kraft. Der sker altsaa, tænker jeg mig, en gjensidig udladelse af saadan. Men nu lærer jo en nøiere undersøgelse af al elektricitet, at den er tosidig, «positiv» og «negativ», som den med saare lidet adækvate betegnelser kaldes, og at enhver udladelse bestaar i en formindskelse af spændingen ved de to arters forening og indbyrdes kompensering. Medens gjenstande, ladede med lige elektricitet, frastøde hinanden, tiltrække gjenstande, ladede med modsat elektricitet hinanden, indtil den elektriske udladning finder sted. Her mener jeg, at vi i den lavere natur har det samme fænomen, som paa det sexuelle omraade optræder som naturligt instinkt: man vil sexuel forenes med den, hvis magnetisme er af modsat art af ens egen. Regelmæssig stiller dette krav mand overfor kvinde; men ulykkeligvis gives der ikke faa undtagelser fra denne orden.

[9] Det *ætiologiske*^{k17} hovedmoment i sagen maa, synes mig, søges i samme retning som for^{den} korporlige hermafroditisme. Herpaa peger med bestemthed den hyppigt fremtrædende anatomiske lighed med kvinden, der jo kan gaa lige til udpræget mammadannelse, ja endnu videre. Som^{ved} enhver

zwitterbildung^{k18} foreligger altsaa en misdannelse; men naar Lombroso^{k19} vil have denne til at bestaa i visse nerveledningers udmunding i eller omkring anus, er det jo rigtignok kun at le af. Hvori den bestaar, er jeg imidlertid aldeles ude af stand til at tænke mig, uden forsaa vidt det er øiensynligt,¹⁾ at der maa existere en væsensforskjel mellem visse kvindelige og de tilsvarende mandlige nerver, og²⁾ at de homoseksuelle i denne henseende have faaet det modsatte kjøns nervedannelse. Saa latterlig Lombrosos's gjætning end er, turde den derfor maaske dog være kommen sandheden *nærmere* end nogen anden, omend langt fra *meget nær*. Og *aarsagen* til denne abnorme nervedannelse hos mand eller kvinde? Krafft-Ebing fremkaster den tanke, at den idetmindste delvis kan være arvelig, idet en homoseksuel fader kan faa [10] homoseksuelle sønner (og formodentlig do. moder do. døttre). Denne forklaring kan jeg dog langt fra tiltræde. For det første gifte de aller færreste homoseksuelle mænd sig og endnu færre af dem faa sønner; det store antal af mandlige urninge vilde gennem en saadan hypotese følgelig slet ikke lade sig forklare. Dertil kommer, at jeg her fra landet kan paavise flere homoseksuelle ægtemænd, hvis sønner ere heteroseksuelle,^{k20} og det uagtet fedrenes kjønsretning var fuldt udviklet inden deres ægteskab. Endnu mindre forklarer hin gjætning vexlingen af homo- og heteroseksualismus hos et og samme søskendekuld. Men trods alt dette turde Krafft-Ebing have ret i, at der foreligger arv, kun ikke hos homoseksuelle sønner fra faderen, men fra moderen, og omvendt hos homoseksuelle døttre fra faderen. Jeg har oftere havt anledning til at iagttage, at moderen til en urning har udmærket sig ved et mere end sædvanlig intenst følelsesliv, og der turde neppe være nogen alvorlig hindring mot at antage, at [11] et vist overmaal af moderens kvindelige følelssymptomer under begunstigende konceptionsomstændigheder kan overføres paa sønnerne ligesom faderens omvendt paa døttrene. Tværtimod synes der, saavidt jeg har kunnet se, i de nyeste opfatninger af konceptionens fysiologi at være enkelte holdepunkter for en saadan betragtning. Paa den anden side maa det erkjendes, at «en hel støbning» frembringer en saadan konception ikke. Er faderen istand til at øve en saa stærk indflydelse paa barnet, at dette faar hans anatomiske kjøn, burde han ogsaa have kunnet overføre sit seksuelle følelsesliv paa det samme. Naar han det ikke har formaaet, er det enten et tegn paa ^{en anormal} svaghed hos ham eller paa en anormal styrke hos moderen, i begge tilfælde er støbningen i en vis grad forfeilet og altsaa degenerativ. Men en sygdom, en nervesvækkelse, er homoseksualiteten i mine øine i og for sig ikke, selv ikke da, naar den ledsages af andre anormaliteter, fantastiske tilbøieligheder o. desl. Sygdommen, [12] opstaar tværtimod paa grundlag deraf; urningen bliver neurasthenisk,^{k21} fordi hans anormale situation er i særlig grad nervesvækkende. Af denne aarsag anser jeg ogsaa den hele tale om urningers

utilregnelighed^{k22} for fuldkommen misvisende udenfor de forholdsvis sjældne tilfælde, da neurasthenien har fortættet sig^{til} eller er forenet med dements. Vi vide meget vel, hvad vi gjøre; og vi gjøre det, fordi [vi] anse det for rigtigt at gjøre det. Spørgsmaalet ligger overhovedet ikke inden omraadet for legi latae,^{k23} men tilhører udelukkende legi ferendae,^{k24} undtagen forsaavidt man vil sige, at en lovbestemmelse mod unaturlig kjønsomgang alene kan ramme dem, for hvilke den er unaturlig, – en lovfortolkning, som Ulrichs har forsøgt, men ikke formaaet at drive igjennem nogetsteds – desværre.^{k25} Noget godt arbeide over tilregneligheden findes^{forøvrigt} ikke i norsk-juridisk literatur.

Undskyld disse mange ord, kjære ven; saavel som skriften, der burde have været bedre. At Deres undertiden heller ikke er uden sine vanskeligheder medgiver jeg; men med undtagelse af et og andet navn, forstaar jeg^{den} dog helt.^{k26} Og nu farvel til næste gang!

Deres E. H.

5. [juni] 1892

[n38](#)

Høistærede ven!

Endelig kommer jeg mig da til – paa den høihellige pintsedag – at takke Dem for Deres afhandling [k27](#) tilligemed det samme ledsagende brev. Læsningen af Deres skrift har i lige høi grad interesseret og glædet mig, og jeg tør paa fællernes [k28](#) vegne udtale en varm anerkjendelse for, hvad De dermed har udrettet. *De har brudt isen* ^{her i Norden} og saaledes vist, at farvandet er passabelt ogsaa for andre. Og ikke det alene: De har ogsaa gjennem deres argumentation fjernet adskillige af de værste, i veien liggende isflag og derved gjort det umuligt, at fordommene kunne fryse sig sammen til en saa ugjennemtrængelig mur som tidligere. Lad end reaktionære [\[2\]](#) bemærkninger og modskrifter komme – de ville neppe udeblive –, saa er dog *diskussionen aabnet* ^{ogsaa hos os}, og den er aabnet med ^{den} virkning, som en indsigtfuld og moderat fremstilling aldrig i længden kan savne. Naturligvis udelukker ikke denne min uforbeholdne dom, at jeg i mange enkeltheder vilde have sagt noget andet eller udtrykt meningen paa en anden maade eller helst undertrykt et og andet (f.ex. oplysningen om den stakkels Ulrichs's tilflugtssted, [k29](#) hvorom kjendskaben neppe vil gavne andre, men maaske senere [n39](#) ham); men dette er jo ikke andet, end hvad der gjælder ethvert skrift, især jo mere det er et udslag af sin forfatters individualitet og personlige opfattelse. Min hovdind vending gjælder derimod Deres udvikling s. 258 ff. angaaende alderen hos gjenstandene for homoseksuel tilbøielighed. [k30](#) Min ikke alene personlige, men ogsaa – og i vel saa stor udstrækning – gennem andre indhentede erfaring har forlængst overbevist mig om, at der [\[3\]](#) i saa henseende af den fødte urning kan gaaes adskilligt ned i aarene. Af den omstændighed, at en voxen man indlader sig med en 10–12 aars gut tør man derfor ingenlunde slutte, at han ikke er af naturen homoseksuel. Dog kjender jeg paa den anden side intet eksempel paa, at en urning ikke har *foretrukket* sexuel modne individer; *men* ved sexuel modne forstaar jeg da individer *fra pubertetsalderen* af og opover, altsaa fra 13–14 aar af. Netop pubertetsalderen med sin endnu ubestemte legemsholdning og kjønretning besidder den overveiende tiltrækning, *for den ene hovedklasse* af urninge, de af

Ulrichs med fuld ret (Memnon side 10, 12 o.fl.) som «Männlinge» betegnede.^{k31} Jeg er derfor ganske uenig med Dem i, hvad De ytrer paa side 258, og kan ikke forklare mig Deres opfatning anderledes, end at De her har ladet Dem lede vild af Deres personlige tilbøielighed. Elskov til unge mennesker paa 15–16 aar er ligesaa [4] lidt en «særlig komplikation» hos urninge som det er en særlig komplikation hos allosexuelle at foretrække kvinder i samme alder. Heller ikke tror jeg, at De har ret til at paaberaabe Krafft-Ebing til fordel for Deres paastand; thi hans paafølgende kasuistik synes paa det bestemteste at vise, at han med «Knaben»,^{k32} «unreife männliche Individuen»^{k33} maa mene «Drenge», «børn» indtil Pubertetsalderen, altsaa med samme Begrænsning som Lovene hævde for Kvindens Vedkommende, idet de sætte Straf for omgang med Piger under 15 eller 14 aar. Overhovedet kan jeg heller ikke <indse>, at den mandlige ungdom behøver lovens beskyttelse mod forførelse i en høiere alder end den kvindelige. Loven bør her stille begge køn jævnsides, og forøvrigt ikke befatte sig med emnet. Ud fra dette synspunkt kan jeg heller ikke udelt slutte mig til Dem, naar de er tilbøielig til at udelukke størsteparten av de tilsvarende forhold i orienten og det gamle Hellas^{k34} fra vor sag: jeg tror, at De heri for en væsentlig del har uret, og at det heller ikke er taktisk klogt at indtage en saadan position. Med disse antydninger til en kritik af Deres arbejde faar det her være nok. Til gjengjæld er det paa [5] den anden side saa rigt udstyret med træffende og aandfulde, retledende og tankevækkende bemærkninger og redegjørelser, at det ikke kan undlade at virke i den forønskede retning. Specielt tiltræder jeg overalt Deres egne kritiske noter til forgjængernes arbejder og anskuelser. Fortsættelsen af Deres studier imødeser jeg derfor med ligesaa megen personlig som saglig interesse.

Gaar jeg derpaa over til Deres brev, saa fastholder ogsaa jeg indtil videre paa min side min opfatning af Byron og hans meget omskrevne digt. At en biograf gjør sig al mulig umage for at modbevise beskyldningen for homosexualitet, veier i mine øine aldeles intet: man bør jo ikke glemme, hvad en saadan beskyldning i de flestes øine indeholder, og hvor uforenelig, ja komplet uforstaaelig den i de flestes øine vilde være i samklang med en ophøiet digternatur. Tværtimod biografens anstrængelser minde, synes mig, nærmest kun om sætningen «qui excuse, accuse».^{k35}

[6] Efter at have modtaget og studeret 7de udgave af Krafft-Ebing er jeg ganske enig i, at den ikke bør oversættes. Min dom om den falder helt sammen med Deres, og jeg havde netop samme indtryk som Dem, at den smager af spekulation i emnet. Heller ikke er den, endog i væsentligheder, fri for ikke sammenarbejdede selvmodsigelser.

Til Deres bemærkninger om min opfattelse af den almindelige dégoût^{k36} for de homoseksuelle har jeg i hovedsagen blot at sige, at De ikke synes helt at have fulgt min tankegang til enden, vistnok nærmest fordi jeg ikke selv gav den nogen vel afsluttet ende. Ganske vist nærer hverken De eller jeg nogen personlig afsky for de heteroseksuelle; men vi gaa dog begge saa langt, at vi *for vor egen person afskyr* den actus, som hine med smag udføre. Heraf, mener jeg, lader sig omvendt let forstaa, at de heteroseksuelle *for sine personer* afskyr den actus, vi med smag udføre. Men nu kommer for disses vedkommende [7] den omstændighed til, at de i henhold til naturens aabenbare forplantningsordning og uden nærmere kjendskab til de paa modsat maade følede, simpelt hen *generalisere*, hvad de <føle> for sin egen person afsky, og altsaa herigjennem opnaa en almenbetragtning, der danner et led i deres moralske verdenssystem. Med andre ord, de ophøie sin personlige afsky til en generelt gjældende afsky, hvilket vi paa vor side ikke kunne, fordi vi derved vilde komme i strid med ^{en af} de mest i øinene faldende naturlove. Men en generelt opfattet afsky for en vis opførsel overføres næsten uimodstaaelig fra opførselen paa den, som deri gjør sig skyldig, og den almindelige haarde bedømmelse af urningernes *personer*, der saaledes fremkommer, fæstner sig derpaa og bliver dobbelt mægtig gjennem den almindelige opinions flertalsherredømme, der ikke tillader nogen tvivl at komme til <...> bevidsthed om, [8] at den herskende afsky jo er vel begrundet. Saa kan det vel senere ^{ogsaa} hænde, at en og anden, der oplyses om noget andet, og som derved intellektuelt bliver «fordomsfri», ikke destomindre beholder hin engang erhvervede følelse, idet han har saameget vanskeligere for ganske at befri sig derfor, som den jo egentlig og oprindelig bundet i hans egen personlige afsky for *selv* at deltage i noget lignende. Overhovedet maa jo dette emne sees i stærk belysning af de paagjældende følelser og stemninger; det er kun et faatal, som formaar at reducere disse til deres sande valeur.

Deres hjerteligst
hengivne
Ebbe Hertzberg

Kristiania d. 5te maiⁿ⁴⁰ 1892.

2. januar 1898

Kristiania, Fossveien 7, ^{k37} d. 2 jan. 1898.

Kjære ven!

Endelig ser jeg mig da istand til at sende Dem et tegn paa, at jeg ikke ganske har glemt mit løfte om at anmelde bogen om Deres fader. ^{k38} Sagen har været, at mine to artikler derom, tilsammen dannende en art essay, har henligget lige siden november maaned i «Morgenbladets» redaktion, uden – paa grund af de talrige juleliterære anmeldelser og det indstrømmende stof forøvrigt – at faa plads. Personlig vil jeg ikke nægte at jeg føler mig adskillig pikeret ^{k39} over langdsomheden, idet jeg som mangeaarig og ofte stærkt søgt medarbeider ^[2] i bladet mener at have krav paa en hensynsfuldere behandling; men redaktionen vilde formodentlig paa en saadan bemærkning svare mig, at gjenstanden for min artikel er for meget dansk til at have en første rangs interesse for et norsk publikum, og at den derfor har maattet vente, til dens tid kom. I ethvert fald har jeg den ære hoslagt at sende Dem den første halvdel i det haab, at den anden snart vil følge efter. ^{k40}

Hvad min behandling af emnet angaar, tør jeg ikke vente at De særlig vil finde Dem tiltalt deraf. Men De maa erindre, at jeg skriver for en læsekreds der i meget og mangt er forskjellig fra en tilsvarende københavnsk, men som jeg tror at have adskillig øvelse i at tale til.

^[3] Her har vi atter havt en ulykkelig skandal. En gift købmand Bugge var i nogen tid bleven stærkt plaget af prellere, ^{k41} indtil hans kompagnon, der neppe har kjendt forholdets egentlige karakter, anmeldte dem for politiet. Fyrene – de var nok to – blev af retten straffet for pengeudpresning til et par aars indespærring; men den stakkels købmands dage herhjemme er vel ikke desto mindre talte. Jeg kjendte ham ikke. ^{k42}

Af andet nyt er her lidet. Mon petit matelot, ^{k43} der nu begynder at faa dun under næsen, tilbragte nyttaarsnatten hos mig; men forøvrigt er jeg i det hele lidet begjærende. Om nogle maaneder venter <vi> en ^{ægte} Tyrk hid fra Chili; ⁿ⁴¹ han er gift

med en Nordmand, som for øieblikket er herhjemme, og da de tillige [4] er forretningskompagner, reiser de som oftest sammen.

Et spørgsmaal: hvad ved man om Thorvaldsens^{k44} sexuelle forhold? Han stod i venskabsforhold til en rig Nordmand fra Throndhjem ved navn Knudtzon (f. 1784, d. 1854), der fra sit 22de aar af levede i ægteskab med en Englænder og havde møbleret bolig staaende i Neapel, hvor de i regelen tilbragte vinteren, medens de ellers færdedes om paa reiser.^{k45} Th. har modelleret begges buster (i 1816), hvilke begge findes i den Knudtzonske familie i Throndhjem, og Knudtzon skal have haft stor indflydelse hos Th., idet han ikke alene styrede^{med} hans finantser og skaffede ham bestillinger, men udvirkede, at Th. forærede Throndhjems domkirke en afstøbning af hans <kollossalstatue> af Kristus; ja han skal endog have haft en væsentlig andel i Th.'s beslutning om at stifte musæet i Kjøbenhavn og forære dette sine efterladte værker. Alt dette synes at tyde paa, at Th. i ethvert fald har været au courant^{k46} og fortrolig med Knudtzons livsforhold.

Tak for julekortet! Et godt nyt aar ønskes Dem hjerteligst af Deres hengivne
Ebbe Hertzberg

29. desember 1900

Kjære Andræ!

Hjertelig tak for brevkort og brev samt ikke mindst for det smukke slumretæppe, som De har overrasket mig med, og som allerede er i hus. Det gik, som De i Deres omhyggelige forudseenhed havde forbedet: det indsyede navnebogstav hjalp mig til at slippe toldudredslen.

Saa De atter har været i Berlin! Som jeg læser mellem linierne i Deres brev, har De denne gang ikke opsøgt Karsch, [k47](#) og det bør da ogsaa erkjendes, at han er en noksaa underlig skrue. Ligeoverfor mig har han forøvrigt været meget elskværdig og meddelsom. Men jeg maa beundre Deres reiselyst! Skjønt flere aar yngre sidder jeg helst hjemme og tygger paa ungdoms minder.

[2] Tak for sidst i Kjøbenhavn! Havde jeg ikke været saa optagen af den bog om landbokooperation, [k48](#) som nu endelig er udkommen, skulde jeg forlængst have skrevet. Hvis De yttre det svageste ønske om at læse bogen, skal jeg sende Dem den. Men indtil videre gjør jeg det ikke, da emnet neppe i ringeste maade interesserer Dem.

Et lidet tilsprang til et eventyr, som jeg havde i Kjøbenhavn, netop som jeg til afsked havde truffet Dem hin søndag aften paa Kongens Nytorv, maa jeg saameget mere berette, som De neppe selv personlig stod helt udenfor det, uafvidende som De deraf var. Jeg havde, lige før jeg traf Dem, gjort et tegn til den lille <gulrøde> sømand, som sad paa en bænk ved hesten sammen med en anden person, hvis udseende jeg i hurtigt forbigaaende ei fik tid til at mærke mig. Sømanden forstod strax vinket og fulgte bagefter mig hen til sporgvognene, med en af hvilke det var min hensigt at reise med ham ned til fælleden ved husarkasernen. [k49](#) Ved sporgvognenes holdeplads stødte jeg saa uformodet paa Dem, og [3] vi vexlede, som De husker, nogle ord sammen til farvel. Derpaa tog jeg sømanden afsides, instruerede ham, og medens han saa klatrede op paa taget af en sporgvogn, tog jeg selv plads inde i vognen, længst fremme ved udgangsdøren til kudskens plads. Knap havde jeg her taget sæde, saa stiger der ind i vognen en rigtig bølle af værste sort, som vilde have bragt Deres tænder til at løbe i vand. [k50](#) Grovlemmet, lidt

førladen,^{k51} med et stort fordrুক্ত ansigt og over middels høide og drøide, klædt som en arbejdsløs vagabond. Han kom lige hen til mig, tog ligesom øiemaal af mig og vendte derpaa, uden at sige noget, tilbage til vognens indgang, hvor han tog plads ude paa platformen. En gang til, da vognen allerede var temmelig fuldt besat, tog han igjen nogle skridt ind i vognen; men da han øiensynlig ikke var helt ædru, tog konduktøren fat i ham og spurgte, hvor han skulde hen. «Åt helvete», svarede han med grov svensk akcent. «Jamen, did fører ikke sporvognen», svarede meget slagfærdig konduktøren, og tog ham med sig ud paa platformen igjen, hvor han under hele kjørselen nedover mod Østerbro blev staaende. Jeg bemærkede imidlertid, at [4] han hele tiden holdt øie med mig. Dette var mig først fuldkommen uforklarligt, da jeg aldrig havde seet ham før, og han overhovedet ikke hørte til den alder og genre, som jeg indlader mig med. Men saa erindrede jeg, at min lille sømand jo havde siddet paa bænken ved siden af nogen, og jeg tænkte mig da, at det var denne person, som havde seet mig tale med sømanden, gjættet hensigten, og at han nu ligeledes havde taget sporvognen fat for at deltageⁱ og høste udbytte af legen. Da dette naturligvis var mig en streg i regningen, og jeg desuden maatte formode, at ledsagelsen heller ikke var efter den i virkeligheden noksaa troskyldige søguts sind, benyttede jeg mig ved sidste holdsted før vi naaede Triangelen, af den heldige omstændighed, at jeg sad lige ved kudskens dør, til at banke paa ruden til ham og faa ham til at aabne denne dør for mig. Vips var jeg da ude den vei. Da der samtidig gik et par passagerer ud den bagre vei, haabede jeg, at fyren paa platformen der bag kunde hindres et øieblik fra at passe paa mig, og det viste sig da ogsaa at være tilfældet. Saa hurtig jeg kunde, løb jeg hen til nærmeste gadehjørne til høire, men standsede her er sekund for at se, om bøllen kjørte videre med vognen. Pludselig standser imidlertid denne paany, og af hopper min hr. urian.^{k52} Han var altsaa [5] hurtig bleven min forsvinden var og forlangte ligeledes at komme af, – bevis nok for, at det var mig, han forfulgte. I samme nu dukkede jeg bag hjørnet, pilede nedover vedkommende tværgade og naaede hjørnet af den med Østerbro parallelle gade, inden fyren havde faaet øie paa mig. Derpaa fulgte jeg denne parallelgade og næste tværgade op igjen til Østerbrogade og skyndte mig saa hen til Triangelen, hvor sømanden just var steget af og stod og saa efter mig. Under samtalen med ham, medens vi gik ud paa fælleden, fik jeg hurtig vished for, at han ikke havde havt det fjerneste kjendskab til bøllen og optrinet med denne. Sømanden havde hele tiden siddet rolig oppe paa taget, og den person, han havde siddet ved siden af paa bænken paa Kongens Nytorv, var en yngre bekjendt af ham, hvis beskrivelse ikke i ringeste maade svarede til min forfølgers udseende. Hvorledes var da denne faldt paa at lægge an paa mig? Jeg kan ikke forklare mig sagen paa anden vis, end at han og en anden bølle har seet Dem og mig i passiar

sammen, og at den *anden* bølge fra tidligere af har kjendt *Dem*. Han har da villet gjøre sin kammerat opmærksom paa *Dem*, men kammeraten – min forfølger altsaa – har misforstaaet ^{ham} og troet, at det var mig anvisningen gjaldt. Og saa fulgte han *mig* i spurvogn til Østerbro, hvor han dog maatte [6] lide den tort, at jeg blev borte for ham. Maaske var det hans hensigt at opdage Deres bolig, maaske blot at røve et af Deres ure – i ethvert fald opnaaede han den gang intet.

Se det var altsaa mit lille eventyr; thi min smule tête-à-tête med sømanden ude paa fælleden bagefter, vilde neppe interessere *Dem*. Har de for øvrig seet ham senere? Det var en snil, brav gut. Oplevede forresten *De selv* noget *den omtalte* søndags aften?

Deres hilsen til Kirschenstein^{k53} skal jeg ovebringe, naar jeg træffer ham. <Te Kock>^{k54} har jeg gjentagende henvist til *Dem*; men den omstændighed, at *De* blot modtager anmeldte besøg, hindrer ham i at aflægge *Dem* en visit, da hans tid er saa knap tilmaalt, at han til personlige besøg maa anvende de øieblikke, som han uformodet faar ledige.

Og nu, kjære ven, et godt nyttaar! Maatte Deres arbeide med Deres ypperlige faders erindringer vinde Deres egetn som andres anerkjendelse!

Deres hengivne
og meget forbundne
Ebbe Hertzberg.

*Kristiania, Fossveien 7,
den 29de decbr. 1900*

Jeg tør naturligvis forudsætte, at dette, ligesom mine øvrige breve *brændes* efter nogen tids forløb!

12. mars 1901

Kristiania, Fossveien 7, d. 12 marts 1901.

Høistærede og kjære ven!

Det glædede mig særdeles at faa nogle ord fra Dem igjen. Gjennem <S. J.> havde jeg erfaret, at De følte dem utilpas, og jeg foresatte mig derfor at sende Dem en hilsen; men jeg har selv den hele vinter lidt af en rheumatisk nedsættelse af arbeidsevnen, som er kommen mig overmaade paatværs, og som har gjort, at jeg har maattet anvende ethvert brugbart øieblik til at indhente forsømte ting.

Om adresser o.lign. i Italien kan jeg desværre intet oplyse, da mine egne i sig selv lidet relevante iagttagelser derfra ligger en menneskealder tilbage i tiden, [2] og jeg af nærmere bekendte kun har Ross, ^{k55} hvilken De udtrykkelig undtager. Hvis De paa Sicilien bøsøger Taormina, hvad De neppe bør undlade, saa findes – eller fandtes idetmindste indtil for et par aar siden – dersteds en tydsk fotograf, der heder noget saadant som von Gutzkow el. lign., og hvilken efter alle solemærker at dømme er en tydsk adelsman, der paa grund af uningstilbøieligheder har maattet slaa ind paa en ny levevei i et fremmedt land. Jeg kjøbte i Paris en hel del af hans fotografier af sicilianske nøgne ynglinge, og det var særlig paafaldende, hvor fremhævet han altid forstod at lade genitalierne blive. Ganske sikkert kan jeg dog ei opgive hans navn, da jeg ikke noterede det; men meget nær det anførte var det. ^{k56} Skulde De hos ham [3] finde fotografier, forestillende ynglinge in actu eller statu erectionis, kunde De lægge ud prisen for mig og sende mig dem i brev; men andre fotografier fra hans rige lager har jeg allerede tilstrækkeligt af.

Hoslagt skynder jeg mig at sende Dem de omskrevne Morgenbladsartikler for 1890 ^{k57} i udclip til benyttelse. Da jeg selv ikke har andre end disse, vil jeg gjerne bede Dem om at sende mig dem tilbage inden Deres afreise til syden. Skulde De saa efter Deres hjemkomst atter behøve dem, skal jeg paany sende dem ned til Dem.

Som allerede nævnt har jeg hele vinteren været ufrisk. Jeg haaber, at den overflytning til en anden bolig (Munkedamsveien 44 B^{IV}), som jeg i slutningen af

[4] april foretager, vil hjælpe op affæruerne. Jeg faar der solskinsværelser med vid og interessant udsigt, hvilket vil bidrage til at kvikke mig op. Deres slumretæppe har under de nævnte forhold været mig en meget nyttig ven under alle mine forkjølelsetogter.

Ved sidste stjernefald var mirabile dictu^{k58} ogsaa jeg blandt de med Olafsordenens ridderkors benaadede.^{k59} Udnævnelsen vakte øiensynlig \leftrightarrow en vis opsigt og opfattedes som et slags æresopreisning. Jeg mindes engang af at have læst et russisk ordsprog saalydende: «Vi hente mangen Gang frem fra Krogen med Ære, hvad vi selv slængte did med Skam». Men allerede fader Ovid ved jo at fortælle os, at «nihil est toto quod perstet in orbe – cuncta fluunt,»^{k60} – og det er altsaa ogsaa tilfældet med skammen, hvad jeg hidtil ikke havde troet.

En rigtig behagelig reise ønsker jeg dem i sydens og vaarens lande og velkommen hjem igjen til norden og sommeren!

Deres hengivne
Ebbe H.

9. februar 1902

Kristiania, Munkedamsveien 44 B., [k61](#)

den 9de febr. 1902.

[n42](#)

Høistærede ven!

Hjertelig tak ogsaa for Deres sidste elskværdige brev! De siger: evviva la libertà! [k62](#) Men det er nok netop knuden, at det er saare lidet bevendt [k63](#) med friheden i denne bedærvede verden. Havde jeg min frihed, nægtede jeg mig ingenlunde glæden ved strax at følge Deres generøse indbydelse. Men forholdene og omstændighederne og hensynene og alt det andre abstrakte, som forstaar saa godt at beherske det konkrete, gjør dessværre ogsaa friheden [\[2\]](#) til et abstractum. Som S.S. Blicher [k64](#) engang sang, da han fik lyst til at følge droslen paa en Norgesreise:

«Men jeg maa blive hjemme her,
i lyngen røre harpen». [k65](#)

Javist ja, røre harpen i egenskab af trækdyr i kongelige og departementale kommissioner!

Indtil videre –!

Deres bemærkninger om alderen og særlig ogsaa beretningen [n43](#) om den 74 aarige «fole» morede mig meget. Kun er jeg bange for, at de med længsel imødesede excesser pludselig kan kaste rytteren af og ind i evighedens ^{ligesaa} evigunge stutteri. [k66](#) Gammelt gifte er kort gifte!

Hvad De fortæller om Deres bog, interesserer mig særdeles, og det er med spændt forventning, jeg ser de oplysninger [\[3\]](#) imøde, som den vil bringe. [k67](#) Naar De imidlertid til disse meddelelser knytter et spørgsmaal om, hvorfra jeg kjender til de russiske planer mod Sverige-Norge i 1864, saa er svaret intet hemmeligt: det er nemlig fra Manderströms depescher og cirkulærnoter, [k68](#) til hvis læsning jeg i sin

tid havde adgang, og som jeg tildels tog afskrifter af i vort legationsarkiv i Paris. Berettiget til umiddelbart at offentliggjøre *dine* aktstykker har jeg rigtignok ikke anset mig; men jeg har, navnlig i artiklerne af 1890, [k69](#) ikke lagt skjul paa min kilde.

Men nu fra alvoret tilbage igjen til spøgen! Jeg har nylig hørt en historie om en norsk og en dansk amtmandssøn, som paa grund af personerne maaaske [\[4\]](#) vil interessere Dem. Den norske er Emanuel Leth, [k70](#) søn af amtmand L. i Romsdalen, og som De ved allerede i en aarrække virkende i sin drifts medfør i Kjøbenhavn. Den anden er en ganske ung (17 aarig?) søn af amtmand Stemann i Ribe, [k71](#) der, som De ligeledes vil vide, er gift med frøken Meldahl. Disse to amtmandssønner traf i sommer sammen paa en dampskibsreise fra Kjøbenhavn til Bergen, og før de havde passeret Skagen, havde de været i seng sammen. Nu i julen tilbragte den unge Stemann feriedagene hos sine bedsteforældre i Kjøbenhavn og søgte da strax op Leth, i hvem han er bleven stærkt forelsket. Naturam furca pellas ex –![k72](#) Forøvrigt har S. desuden et intimt forhold med en skolekammerat i Ribe. Kjender De ikke personlig baade hans far og mor? Jeg har i sin tid truffet dem begge, – faderen hos Nils Lassen's og paa en spadseretur ifølge med ham og hans bror i Dyrehaven.

Deres Hengivne
Ebbe Hertzberg

9. mars 1902

*Kristiania, Munkedamsv. 44 b.,
den 9de marts 1902.*

Høistærede og kjære ven!

Mange tak for Deres sidste brev! Naar jeg først nu kommer mig til at besvare det, er grunden den vanlige: alle slags intervenerende smaaarbeider, at præstere paa dagen.

Selvfølgelig modtager jeg med glæde et exemplar af «dokumentationens»^{k73} 2^{det} oplag: Der er nok af dem, som det vil interessere at faa bogen!

Særdeles nysgjerrig er jeg efter at høre lidt nærmere om Deres sammenstød med gamle Vedel! Jeg kan tænke mig, at han, som neppe var uden væsentlig andel i troen paa hine skjæbnesvangre [2] luftslotte, føler sig personlig engageret i striden om den psykologisk-politiske berettigelse af dem.^{k74}

Hvad der blandt andet har optaget mig den sidste uge er et rent personligt spørgsmaal: skal jeg modtage et – forøvrigt hidtil ikke fremsat! – tilbud om at blive expeditionschef (d.e. hos Eder «departementschef») i landbrugsministeriet eller skal jeg – hvad jeg ligeledes underhaanden har faaet <...> udsigt til – gaa ind igjen som professor ved universitetet i mit gamle fag? Helst vil jeg naturligvis det sidste – men saavel i den ene som i den anden retning gjør der sig visse rivaliserende indflydelser <...> gjældende, og jeg vilde paa den anden side af personlige grunde nødig risikere at falde mellem begge stole, hvad der ikke er [3] saa sikkert at jeg ikke kunde komme til at gjøre. I anledning af expeditionschefsposten har enkelte af vore vigtigste presseorganer givet mig særdeles smigrende attester, og navnlig har det store venstreblad «Verdens Gang» (= «Politiken» i Kjøbenhavn) imorges en overordentlig sympathisk reklame for mig.^{k75} Ja, kjære ven, det gaar op og ned her i verden, og den ene dag ligner ei den anden; ikke desto mindre siger jeg med franskmændene: plus ça change, plus c'est la même chose.^{k76} Det er de samme munde, som blæser paa den hede suppe og de frosne fingre. Det er samme

publikum, som formaster sig til at raabe korsfæst idag og at strø palmegrene for ends fod imorgen, eller omvendt, eftersom det kan falde sig.

[4] Vi har netop havt et urningsselv mord her, en juridisk kandidat Gjessing, ansat i et af departementen og nær de 40.^{k77} Et noksaa kompliceret tilfælde: søgte som yngre tilflugt i en forlovelse med en rig arving, som dog hurtig opdagede sin feiltagelse og slog op. Dog skede opslaget i venskabelige former, og hun forærede ham endog ved afskeden kr 10,000, som han var svag nok paa hendes forestillinger at modtage. Hendes slægtnings og venners ærgrelse over denne gave tog imidlertid sladdereren i sin tjeneste, og nu fortalte rygtet stadig, at *han* som *vilkaar* for forlovelsens hævelse havde *forlangt* sig beløbet udbetalt som *skadeserstatning*, noget man forresten ikke behøver at være jurist for at forstaa var sludder. Rygtet blev dog troet og berøvede ^{ham} saagodtsom al omgang. Saa formaaede han ei at staa imod drik – udsvævelser – aandelig og moralsk nedgang – uforsigtigheder – prellerier, tildels meget ondartede – tilsidst forsøg paa at forføre en konstabel – politiet melder sagen til ministeriet – øieblikkelig afsked med 1 aars løn – skudt sig – stor og velbesøgt *begravelse*.

Deres meget hengivne
Ebbe Hertzberg.

6. januar 1903

Kristiania, Munkedamsveien 44 b.,
den 6te januar 1903.

Høistærede og kjære ven!

Endelig ser jeg mig istand til at sende Dem den forventede kvittering. Gyldendal havde nemlig ikke fundet tid til før jul at skaffe det af mig bestilte exemplar af de 2 særtryk, og først i dag aabnedes hans nytaarspakke i vedkommende boghandel. Yderligere meldtes at «Cæciliernes villa» var udsolgt, hvorfor blot «Seneca» ankom.^{k78} Den betaltes med det rigtige beløb, 1 krone. «Ved» deres tilladelse agter jeg at forære den til vor fælles bekjendt Juell,^{k79} der sidder med adskillig klassisk dannelse [2] og interesse. Jeg venter dog paa Deres udtrykkelige bemyndigelse hertil, da jeg kan tænke mig, at De ved at se det andet særtryk udsolgt kan ønske at holde godt hus med de gjenværende eksemplarer af det andet.

Til Strassburg^{k80} har jeg skrevet, men endnu intet svar angaaende den Krupp'ske affære^{k81} faaet. Derimod fik E-r og jeg hvert vort exemplar af det af Brand paany gjenoptagne maanedsskrift «Der Eigene» til gjennemsyn fra Max Spohr.^{k82} Ingen af os kommer til at abonnere, men maaske K-n. Heftet indeholdt lidet af dybere interesse, men flere fine illustrationere. Det foranledigede mig ogsaa til at slaa op i «Zukunft» [3] Maximilian Harden's meget læste ugeskrift, i hvis nr. 25 (for sidste september), der staar en længere anmeldelse af de 4 udkomne aargange af «Jahrbuch» under overskriften «Sexuelle Zwischenstufen».^{k83} Heftet lader sig, f.ex. gjennem Spohr, forskrive særskilt. Anmeldelsen var allerede i og for sig af adskillig interesse, men af endnu større betydning er det naturligvis, at den staar at læse i et saa anseet og frygtet organ som Hardens. Det viser, at agitationen bærer frugt, og at sagen er paa glid. Skuffelser maa vi fremdeles være forberedte paa; men de heterosexuelles moralske eneheredømme tør ikke desto mindre ansees i *principet* brudt. Tilbage staar: from sounds to things.^{k84}

[4] Hjertelig tak for julehilsenen! Maatte det nye aar være Deres helbred en naadig hersker!

Forøvrigt trækker jeg mig stadig mere tilbage fra aktiv deltagelse i vore fælles anliggender. Jeg kommer paany i stigende grad frem i vort offentlige liv,^{k85} og om jeg end er fast besluttet paa, at der i denne retning er grændser, som ikke *skal* overskrides – op i den egentlige politik agter jeg ikke atter at blandes eller blande mig –, saa paalægger dog hensynet til mine landsmæds gjenopvaagnende tillid mig den pligt ikke at støde deres ethiske begreber eller fordomme altfor stærkt for brystet. De kan jo ligesaalidt for, at de tænker og føler, som de gjør, som vi kan for, at vi tænker og føler modsat.

Deres meget hengivne
Ebbe Hertzberg.

[Mars eller april 1903]

[n44](#).

Høistærede og meget kjære ven!

For Deres sidste to breve af januar og begyndelsen af februar, konvolutterede sammen, burde jeg forlængst have takket. Men alle slags smaa hindringer har afholdt mig fra brevskrivning. Det daglige einerlei [k86](#) gjør mig overhovedet ofte lidet oplagt til at beholde pennen i haanden ogsaa i de noksaa faa fristunder. De toldfrie tanker derimod vandrer desto lettere ned til Kjøbenhavs Østerbro og funderer paa, hvorledes [\[2\]](#) det gaar Dem.

Ja, nu er der altsaa brudt ud en ny urningskandale! Krupp, [k87](#) Braganza, [k88](#) Mac Donald [k89](#) – det er ikke saa lidet paa et halvt aar eller saa omtrent! Skulde ikke slige tildragelser aabne øinene paa de forstokkede og lære dem, at deres fastholden ved moralske og kriminalistiske fordomme rammer rækker af fortjente og høitstaaende mænd? Dog, hvad spørger jeg! Lasciate ogni speranza! [k90](#) Mundus vult decipi, [k91](#) – dunque voliate! [k92](#) Pro ratione voluntas! [k93](#) I vor tid bliver det ialfald ikke anderledes. Det er blot en svag rødmen i den østlige horisont, der kan tolkes, som om dagen nærmer sig. Ingen illusioner altsaa! Og til dem regner jeg de saare venlige betragtninger, som De i det [\[3\]](#) ene af Deres breve anstiller for min regning. De tager [n45](#) feil i selve udgangspunktet, kjære Andræ: jeg er kun taalt, saalænge jeg ikke for alvor kommer nogen paa tværs. Gjorde jeg det, vilde tonen strax blive en anden. Men paa saadanne vilkaar kan jeg ikke indtage nogen slags kjæmpende eller ledende stilling. Naar stiletten [k94](#) altid holdes i beredskab, skyr man helst at blande sig i en folkevrimmel.

Forøvrigt har jeg ogsaa gjort en trist erfaring i anvendt retning. En ung, ganske usædvanlig vindende og lovende skuespiller af ^{ret} god familie havde gennem andre ogsaa faaet indpas hos mig. Ypperligt hoved, nobel fremtræden, prægtigt organ og et sprog, som simpelt hen er den bedste norsk, jeg nogensinde har hørt tale. Enrageret [k95](#) [\[4\]](#) urning af smag som mig selv, hvorfor det morede mig at høre om hans utallige oplevelser i detaljerne. Derimod *intet somhelst* samkvem os imellem. Kom paa afveie og viste sig ligeoverfor en hjælpsom broder overmaade lumpen,

idet han to gange turede bort Amerikareise penge, som denne havde skaffet ham. Paastod imidlertid, at det var ham komplet umuligt at skilles fra en herværende ven. Jeg tog denne undskyldning for godt, i det mindste psykologisk, og søgte at holde ham oppe, lod ham faa komme og gaa hos mig, saasom alle andre døre var ham lukkede, hjalp ham ogsaa nu og da pekuniært, skjønt ikke med større beløb, da han ikke kunde behandle saadanne. Saa indfandt han sig en aften i mit fravær, fik under et brugbart paaskud pigen til at slippe ham ind, brød op min skrivebordsskuffe og stjal ca. 400 kroner, som jeg tilfældigvis havde undladt at forsyne paa anden maade! Psykologisk detalj: lod 20 kroner ligge igjen, for at jeg ikke skulde finde mig ganske afblanket! Og som jeg havde til overs for den fyr! Meldte det *ei* til politiet!

Deres hengivne

E.H.

12. mai 1903

Kjære, høistærede ven!

Jeg har paa følelsen, at jeg skylder Dem brev og tak for Deres sidste. De antydede deri, at det var Deres hensigt at tage Deres vaartrip sydover, og formodentlig er De derfor nu forlængst afsted. Brevet faar da ligge og vente paa Deres hjemkomst. De spurgte, om jeg havde adresser at opgive for Deres rute; men da jeg jo overhovedet har yderst faa bekjendte udenlands af interesseret art, og slet ingen i de af Dem nævnte stæder, undlod jeg direkte at svare herpaa. Havde det modsatte været tilfældet, skulde De naturligvis pr. omgaaende faaet dem opgivne.

[2] Her har der i senere tid været forsøgt forskjellige prellerier, og for tiden er der under retslig undersøgelse en historie med en ledig opvarter,^{k96} der fra en «fuldmægtig ved et offentligt kontor», hvis navn og person|det hidtil ikke er lykket mig at faa rede paa, har kunnet successive vriste 1800 kroner. Forhaabentlig vil han faa en straf, der kan tjene ligesindede til advarsel. Ogsaa andre noksaa frække attentater høres berettede. Saaledes holdt en barbersvend stand hos en købmand fra tidlig paa aftenen til næste dags eftermiddag og veg først, da købmanden endelig besluttede sig til at <hidkalde> politi. Quant à moi, jè me tire de plus en plus hors de l'affaire. Je <viecilli> et ^{je} deviens sage: vieillir c'est veiller, n'est ce pas?^{k97}

[3] Deres huslige viderværdigheder gaar mig nær til hjertet. Jeg ønsker at tænke mig Dem fri for kjedeligheder af enhver sort og ved dog ikke, hvorledes jeg i ringeste mon skal kunne bidrage til at holde Dem dem fra livet. Overhovedet faar jeg sige, at jo ældre jeg bliver, desto dybere føler jeg den magtesløshed overfor livets forhold, som er os alle medfødt, – med mindre man da er en Bismarck med hele den tyske armée til sin disposition, om det kniber. For tiden plager f. ex. Finlands undertrykkelse mig forskrækkeligt, netop fordi jeg intet kan gjøre for at forhindre den.^{k98} At ville er at kunne siger et italiensk ordsprog. Intet er mere usandt: det gjælder tværtimod her i verden at ville, hvad man kan. Gaar ens villie udover [4] denne snævre og snusfornuftige begrænsning, bliver man bare en ufrugtbar fantast, i det høieste skikket til digter eller noget andet saadant genialt overmenneskeligt noget.

Undskyld disse stemningsudbrud, kjære Andræ. Men med en omskrivning af et gammelt vers kan jeg med sandhed sige:

«Jeg kun – stemningen har nu tilbage
Gud lad mig aldrig, aldrig tabe den»[k99](#).

Thi at *udrette* noget her i landet viser sig mere og mere umuligt for enhver, der har lært lidt. Det er de ulærde, de usag- og ufagkyndige, alle de, som vil, hvad de ikke kan, poetokraterne, demagogerne, levebrødspolitikere, Kleon'erne,[k100](#) skrighalsene, som dominerer alt og alle heroppe. Samfunnet forsimples et nos in illo.[k101](#)

Deres hengivne
E H-g.

12. 5. 03.

7. april 1906

Kristiania, Rigsarkivet, d. 7de april 1906.

[n46](#)

Høistærede og kjære ven!

For brev og sending hjertelig tak! Saa De lykkelige mand atter skal se die Goldorangen glühn! «Dahin, dahin – –», [k102](#) kunde jeg vel ogsaa have lyst til at raabe; men naar alt kommer omkring, saa er *min* sommer ogsaa deilig i Kristiania! C'est à dire, quand on se contente de voir sans rien toucher. Du reste, je touche aussi, car il m'est arrivé un bonheur bien doux et bien inattendu dans mon age: j'ai rencontré encore une fois l'amour réciproque sur mon sentier. Mais puisque tout cela restera un profond secret pour mes amis compatriotes, ^[2] je vous prie de n'en parler pas à personne. Il y a des circonstances particulières, qui ne me permettent pas à y revenir plus amplement. Seulement ceci: il a 16 ans et appartient à une famille distinguée.» [k103](#)

Hvad de af Dem nævnte personer ^{angaar} var det ikke frit for, at den høiest [n47](#) stillede af dem i fjor var noksaa stærkt paa tale mand og mand imellem, hvilket, saavidt jeg forstod, dels hidrørte [k104](#) fra uforsigtige danske kilder, dels fra svenske intriger, som deraf benyttede sig for at diskreditere og om muligt forhindre. [k105](#) Derimod har der aldrig udenfor de nærmest vidende været noget tale om Fr. W. J. [k106](#) Hans fortrolighed med W-s [k107](#) har jeg forresten hørt nævne tidligere, formodentlig af Dem selv. At det er vor Hansen, som har skrevet ^[3] «Spild,» [k108](#) morede mig meget at erfare. Jeg har nemlig læst bogen og fundet den fortrinlig i sit slags, – sand og gribende og sund for sunde maver. Verden vil tydeligvis mere og mere blive vænnet af med at decipi: decipiatur ergo amplius *non*. [k109](#)

Naturligvis har jeg ingen bekjendte i Italien. Jeg gaar jo mine egne veie, og mine bekjendtskaber blant voxne har intet med punctum quæstionis [k110](#) at skaffe. Kun en meget liden kreds af gode venner ude og hjemme har jeg kunnet aabne mig for desangaaende.

Deres venlige hilsener skal jeg i morgen overbringe, idet jeg da spiser middag med dem, de angaar, ude hos E.

Det Christian Fredrikske concept, som De har været saa elskværdig at sende mit arkiv, er et af flere kalkerede exemplarer, som maa være bleven uddelt blandt hans nærmeste militære [4] omgivelser, og hvoraf rigsarkivet allerede tidligere besidder saavel et andet kalkeret exemplar som ogsaa den egentlige original. Derhos blev proklamationen trykt og spredt omkring i hele den daværende norske hær, – dog i en adskillig udførligere skikkelse. Det siger sig imidlertid selv, at det for rigsarkivet er af interesse ogsaa at være kommen i besiddelse af det af Dem indsendte papir, idet deraf fremgaar, at den kong^elige koncipist ved at lade det med overstrygninger og rettelser forsynede udkast flerfoldiggjøre har villet indhente deres formening, som han saaledes tilstillede det.

Ja, en rigtig glad og glædelig reise altsaa! Forspis Dem blot ikke paa «die Goldorangen»; einige unter ihnen «glühn» recht falsch!

Deres meget hengivne

EH–g.

17. februar [1907]

[n48](#)

Kjære høistærede ven!

Tusinde tak for Deres hyggelige og underholdende, samt ikke mindst oplysende brev! Den omstændighed, at jeg ikke paa længe havde hørt fra Dem, gjorde mig usikker paa, hvorvidt De overhovedet var i hjemmet eller maaske paa reiser, og derfor vovede jeg kun i lidt forblommede latinske tendentser at udtrykke mine følelser og mine spørgsmaal i anledning af den forskrækkelige kathastrophe nede hos jer. [k111](#) Om denne har vi jo nemlig heroppe for dens ydre konturers vedk. været noksaa vel underrettede. Ikke ^{alene} har vi fra københavnske venner faaet os tilstillet bunker af de værste smudsbladsnummere, [\[2\]](#) men ogsaa vore egne aviser har efter «Politiken», «Nationaltidende» o.a., navnlig i begyndelsen, indeholdt jævnlige meddelelser om «affæren», ledsagede af velmente smæk og advarsler til de tilsvarende «kredse» hos os selv. Følgen udeblev da heller ikke for dem af os, der fra tidligere dage af er kommet ud for lignende rygter, – mig f.ex. Ganske vist, der blev intet sagt mig eller gjort mig, men blikkene, de koldt spørgende øine, de af veien gaaende hilsener o.s.v. var følbare nok. Jeg havde det atter ondt. «Wie brennt meine alte Wunde»! [k112](#) Efterhaanden er det dog igjen bleven baade bedre og tausere; men en ny opblussen af «semper aliquid» [k113](#) vil ske, naar i København domsafsigelserne falder. Hvilken existentse, tilsyneladende saa befæstet og i virkeligheden dog paa naade!

Deres livlige skildring af det forandrede Københavnerfysiognomi interesserede [\[3\]](#) mig meget, ligesaa Deres meddelser om Deres nye forhold, – maatte han blot ikke slaa Dem ihjæl! Hvad angaar Deres spørgsmaal om Hans Jæger, [k114](#) gaar mit og vore herværende fælles venners raad nærmest ud paa, at De ikke bør indlade Dem noget med ham. Vi bestrider ikke, at han kan have sine gode sider; men for vor sag interesserer han sig i ethvert fald blot rent upersonlig og kontemplativt, og I vil derfor begge hurtig tabe den gjensidige hygge af at underholde Eder med hinanden. [k115](#) Dertil kommer saa hans slette økonomi, som ikke undlader at trække vexler paa saavel nye som gamle bekjendte – tænker jeg mig.

Hvis jeg tør vove det, vilde jeg derimod meget heller bede Dem om, kjære Andræ, at tage Dem lidt af en anden landsmand af mig nede i København, nemlig den mellem os flere gange drøftede nu saa ulykkelige Leth. Som de maaske [4] ved, arresteredes han paa en angivelse af Aae^{k116} i begyndelsen af december, men er nu for et par uger siden løsladt igjen. Jeg har faaet det indtryk, at De gjennem andre er bleven indgivet et falsk billede af L. Jeg har aldrig seet andet end gentlemanlikeness af ham, og kan man end bebreide ham uforsigtighed og altfor stor omsiggriben, saa har han jo dog nu faaet <svide> derfor. Jeg er ham virkelig hengiven, og derfor maa De, kjære A., i ethvert fald undskylde min anmodning, om den end selvfølgelig tillige er at forstaa ganske henstillingsvis uden noget som helst ønske om at virke tvingende paa Dem. L., der har et nydeligt lidet hjem ude paa Vesterbro (Alhambravej 4^{II}), er strax efter sin lødsladelse bleven buden til sin forrige principal, Goldschmidt paa Amagertorv,^{k117} i hans familie, der alle har meget tillovers for ham. Men at tage ham tilbage i forretningen, kvier man sig dog efter skandalen ved, og G. haaber heller at kunne skaffe ham en plads i Berlin. Men Herregud, hvor et venligt ord og et deltagende besøg under slige omstændigheder gjør godt!^{k118}

Deres hjerteligst hengivne
Ebbe Hertzberg

*Kristiania d. 17de febr. 1906.*¹⁴⁹

Konsul D.,^{k119} som jeg i høst traf hos Dem, har jo ogsaa maattet gennemgaa grusomme tider! L.^{k120} fortæller mig derom i et brev, at han nu er gjenindsat i sin stilling, – men alligevel, alligevel! Men hvad for en smudspresse har I i Kjøbenhavn!¹⁵⁰

16. mars 1912

<...>ⁿ⁵¹

Men forøvrigt er jeg spændt paa at erholde Deres meddelelser om hans Neapelophold i 42 eller 43.^{k121} Han var jo der sammen med Lehmann^{k122} og Lessøe,^{k123} og saa er^{det} vel i den sidstes breve hjem, at Deres sporsands har lugtet ham? Ak ja, hvad siger ikke Welhaven:

«For den ægte farvesands,
som kan tyde blomstersproget,
vil en mangefarvet krands
stundom synes mindre broget.»^{k124}

Og der^{er} noget i de par ungdomsdigte af Thue^{k125} som uvilkaarlig minder om tilsvarende stemningsudtryk hos Platen.^{k126}

Apropos – det vers, jeg forrige gang citerede af Wergeland, blev i farten falsk gjengivet, og da De fandt det vakkert, finder jeg at burde meddele Dem det i korrekt form:

«Nu, da jeg blot har to Pægle Blod,
nu er jeg vakker, og nu er jeg god;
nu, da jeg blegner,
Buster man gjør, og Portrætter man tegner.»^{k127}

[2] Nævner ikke nogen af Deres kilder nogle andre samtidige Nordmænd i Neapel, en Knudtzon fra Throndhjem,^{k128} en Mohn fra Bergen?^{k129} De *var* der og de *var*. Knudtzon, som var en formuende mand – ligesom forøvrigt ogsaa Mohn – levede et helt liv sammen med en engelsk jævnaldrende, og disse to var igjen personlige venner af Thorvaldsen.^{k130} Modellerede af denne befinder sig begges marmorbuster i videnskabernes selskabs store forsamlingsaal i Throndhjem (!).

Hilsener!

Deres Hengivne

Ebbe Hertzberg

*Kristiania, Uderhougsveien 11 B., [k131](#)
den 16de marts 1912.*

Litteratur

Aldrich, Robert. 1993. *The Seduction of the Mediterranean. Writing, art and homosexual fantasy*. London: Routledge.

Alstad, O. 1916. *Trondhjemsteknikernes matrikel 1870–1915*. Trondhjem: F. Bruns Boghandel.

Andræ, Poul. 1912. *Werner Hans Frederik Abrahamson Læssøe. Bidrag til Charakteristik paa Grundlag af Breve mellem ham og Andræ fra 1840 til Læssøes Fald i Slaget ved Isted*. København: Lehmann & Stages Boghandel.

Arcara, Stefania. 2012. «Hellenic transgressions, homosexual politics: Wilde, Symonds and Sicily». I: *Studies in Travel Writing*, 16 (2): 135–147.

Bomann-Larsen, Tor. 2004. *Folket. Haakon & Maud II*. Oslo: Cappelen.

Dose, Ralf. 2014. *Magnus Hirschfeld. The Origins of the Gay Liberation Movement*. New York: NYU Press.

Doubout, Kevin. 2014. «Aufklären, vernetzen, entgegenen. Zur unmittelbaren Vorgeschichte des WHK (1894–1897)». I: *Capricen. Momente schwuler Geschichte*, redigert av Rüdiger Lautmann, 15–39. Hamburg: Männerschwarm.

Dubout Kevin og Raimund Wolfert. 2013. «'Eigentümliche Städte, sympatische Völker und Sehenswürdigkeiten von großer Schönheit'. Zur Skandinavien-Reise des WhK-Aktivisten Eugen Wilhelm 1901». I: *Invertitio. Jahrbuch für die Geschichte der Homosexualitäten*, 15: 9–44.

Fisher, Kate og Jana Funke. 2019. «The Age of Attraction: Age, Gender and the History of Modern Male Homosexuality». I: *Gender & History*, 31 (2): 266–283.

Forbundet av 1948, Den norske seksjon. ([1951]). *Hva vi vil*. [brosjyre].

Gundersen, Håkon. 2013. «Lavere lyster i høyere kretser». I: *Morgenbladet* nr. 50 (20. desember).

Hertzberg, Ebbe [publisert anonymt]. 1902. «Spuren von Konträrsexualitet bei den alten Skandinaviern. Mitteilungen eines norwegischen Gelehrten». I: *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*, 4, 244–263.

Hestmark, Geir. 1999. *Vitenskap og nasjon. Waldemar Christopher Brøgger 1851–1905*. Oslo: Aschehoug.

Ipsen, I.I. 1920. *Anarkisten Hans Jæger*. Kristiania: Norges Ungsoc. Forbunds Forlag.

Jordåen, Runar. 2003. *Frå synd til sjukdom. Konstruksjonen av mannleg homoseksualitet i Norge, 1886–1950*. Hovudoppgåve, Universitetet i Bergen.

Jordåen, Runar. 2010. *Inversjon og perversjon. Homoseksualitet i norsk psykiatri og psykologi frå slutten av 1800-talet til 1960*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen.

Jordåen, Runar. 2020. «Verdige og verdifulle relasjonar? Karl Evang og Torgeir Kasa om homoseksualitet i 1932». I: *Historisk tidsskrift*, 99 (4): 301–315.

Kennedy, Hubert. 2001. *Karl Heinrich Ulrichs. Leben und Werk* (Zweite überarbeitete Auflage). Hamburg: MännerschwarmSkript Verlag.

Koht, Halvdan. 1934. «Hertzberg, Ebbe Carsten Horneman» I: *Norsk biografisk leksikon* bind 6, 55–61. Oslo: Aschehoug.

Oosterhuis, Harry. 2000. *Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry and the Making of Sexual Identity*. Chicago: University of Chicago Press.

Pedersen, Karl Peder. 2013. «'Jeg er et højst fuldstændigt og fejlfrit eksemplar af racen, så jeg blev modtaget som en kostbar skat'. Om amtsforvalter Poul Andræ (1843–1928), kontrærsexualiteten og lægerne». I: *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, 52: 289–323.

Pedersen, Karl Peder. 2021. *Poul og kærligheden. En kontrærseksuells bekendelser*. København: Gads Forlag.

Rian, Øystein. 2001. «Mellom straff og fortielse. Homoseksualitet i Norge fra vikingtiden til 1930-årene». I: *Norsk homoforskning*, redigert av Marianne Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær og Knut Olav Åmås, 25–46. Oslo: Universitetsforlaget.

Rosen, Wilhelm von. 1993. *Månens Kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628–1912*. København: Rhodos.

Smith, Emil. 1926. «Dahl, Bastian Anastasius». I: *Norsk biografisk leksikon*, bind 3, 185–186. Oslo: Aschehoug.

Wolfert, Raimund. 1999a. «Ebbe Hertzberg und die 'Spuren von Konträrsexualität bei den alten Skandinaviern'». I: *Capri. Zeitschrift für schwule Geschichte*, (27): 18–23.

Wolfert, Raimund. 1999b. «Ebbe Hertzberg om homofili hos vikingene». I: *Løvetann*, (4): 20–22.

I tillegg er det brukt arkivmateriale frå Nasjonalbiblioteket (NB), Riksarkivet (Norge), Rigsarkivet (København), Statsarkivet i Oslo og Kungliga Biblioteket, referansane til dette finst i notane. Også adressebøker for Kristiania/Oslo og aviser er brukt, desse er også oppgitt i notane.

Noter

[n1](#). Hestmark 1999, Rian 2001, Jordåen 2003 og 2010.

[n2](#). NB Brevs. 298, Ebbe Hertzberg til Waldemar Christofer Brøgger. Brevet er transkriberte og søkbare på www.nb.no.

[n3](#). Dei generelle biografiske opplysningane her er i hovudsak henta frå Koht 1934.

[n4](#). NB Brevs. 298, Ebbe Hertzberg til Waldemar Christopher Brøgger, 23.01.1887.

[n5](#). Ibid. Mine omsetjingar frå tysk.

[n6](#). NB Brevs. 298, Ebbe Hertzberg til Waldemar Christopher Brøgger, 23.01.1887, s. 5.

[n7](#). Mens den norske pressedekninga i 1886 ser ut for å ha avgrensa seg til korte notisar om at Hertzberg hadde søkt avskjed, omtalte *Social-Demokraten* i Danmark 2. november 1886 saka med tydeleg brodd mot at Hertzberg ikkje var blitt straffefølgd (Pedersen 2021, 146–147). Søsteravisa i Noreg ser ikkje ut for å ha omtalt saka før hausten året etter. Då i form av ein artikkel som peikte på det dobbeltmoraliske i at studentar kunne visast bort frå universitetet om dei levde eit usømeleg liv, mens Hertzberg lenge slapp unna trass i at kollegiet hadde visst om Hertzbergs «brøde» lenge. Det han hadde gjort kunne, så vidt avisa visste, vera straffbart, men det var først «da hele publikum kjendte saken og fordrede en oprenskning» at det blei gripe inn (*Social-Demokraten* 17.09.1887).

[n8](#). Hestmark 1999, 185.

[n9](#). Hestmark 1999, 189.

[n10](#). Kungliga Biblioteket, L62:18, Bernhard Getz til Gösta Mittag-Leffler, 02.03.1886.

[n11](#). Omgrepet var inspirert frå Platons *Symposium* der det finst to Afrodite: den eine fødd av ein mann (Uranos) og den andre av ei kvinne (Dione). Ulrichs utleia av dette to typar kjærleik: Urningane var menn som elska menn, dioningane menn som elska kvinner.

[n12](#). Dose 2014.

[n13](#). Wolfert 1999a og 1999b, Hertzberg 1902.

[n14](#). Karsch-Haack sitert og omsett av Raimund Wolfert (Wolfert 1999, 20).

[n15](#). Dubout & Wolfert 2013.

[n16](#). NB Brevs. 222a, Otto Lind til riksarkivar Asgaut Steinnes, 27.03.1939.

[n17](#). Pedersen 2021, 147.

- [n18](#). Disse tre breva låg opphavleg i Hertzberg sine papir på Riksarkivet, men blei i 1939, i samband med kjøpet av breva frå Hertzberg, oversendt Universitetsbiblioteket.
- [n19](#). Pedersen 2021, 163.
- [n20](#). Pedersen 2021, 167.
- [n21](#). Pedersen 2021, 166.
- [n22](#). Dubout 2014, 19.
- [n23](#). Dubout 2014, 26.
- [n24](#). Dei var alle tre invitert i eit middagsselskap saman 2. februar 1885, ifølgje ein invitasjon til dette som er bevart (NB Brevs. 304).
- [n25](#). Smith 1926, 186.
- [n26](#). Om Italia og velstående homoseksuelle menn sjå t.d. Arcara 2012 og Aldrich 1993.
- [n27](#). Dubout 2014, 22–24.
- [n28](#). Sitert frå Jordåen 2010, 127.
- [n29](#). Dubout 2014, 36.
- [n30](#). Resonnementet i dette avsnittet bygger på Fisher og Funke 2019.
- [n31](#). Fisher og Funke 2019, 267.
- [n32](#). Oosterhuis 2000.
- [n33](#). Jordåen 2020.
- [n34](#). Forbundet av 1948 ([1951]), 2.
- [n35](#). *Påskrift av mottakar*: Ang. min «Tandems» Artikel i «Bibliothek for Læger».
- [n36](#). *Påskrift av mottakar*: ganske min Følelse.
- [n37](#). saa stygt] stroke over, men ser ut for å vera gjort i etterkant.
- [n38](#). Brevet er datert 5. mai 1892 (sjå siste side), men det må vera ein feil. Av innhaldet går det fram at det er skrive etter brevet 15. mai. Som Hertzberg skriv i første setning er det forfatta på «den høihellige pintsedag». Pinsedag i 1892 var 5. juni.
- [n39](#). *Påskrift med blå skrift over «maaske genere»*: Nei!
- [n40](#). 5te mai] Hertzberg må her ha skrive på feil månad, rett dato skal vera 5. juni, jf. note først i brevet.
- [n41](#). Etter den siste i-en er det ein strek som kan tolkast som ein aksent. Byen eller bydelen Şile på den asiatiske sida av Istanbul blei av og til stava *Chili* basert på den greske skrivemåten (Χηλή), utan at det er mogleg å slå fast om det er denne staden Hertzberg refererer til.
- [n42](#). *Påskrift av mottakar*: «Utvivlsom» Vidnesbyrd (Leth og Stemann) om, hvorledes c. sex. [contrærseksualitet] «er» en families Sygdom – in casu Stemann som arv fra de Ræderske c.sex. [Johan Daniel Stemanns mormor var Caroline

Amalie Ræder (1836–1906). Bror hennar, Oscar Ræder (1844–1877), var homoseksuell, og forelska i Poul. Kanskje Andræ også visste om fleire i denne greina av familien. Transkripsjon og opplysningar frå Karl Peder Pedersen.] [n43](#). beretningen] skrive over eit uleseleg ord, truleg ei feilskriving av det same. [n44](#). Dette brevet frå Hertzberg til Andræ er ikkje datert, men ut frå avisomtalen av MacDonalds sjølvord, kan me komma fram til ei nokolunde tidfesting: Sannsynlegvis skreiv Hertzberg brevet like etter at dei første rapportane om skandalen kom til Noreg, i slutten av mars eller i byrjinga av april 1903. [n45](#). De tager] står som eitt ord i brevet, men ein vertikal strek markerer orddeling. [n46](#). Påskrift av mottakar: Kong Haakon / Wedel-Jarlsberg [n47](#). Påskrift med blyant over «den høiest»: Kong Haakon [n48](#). Brevet er datert 17. februar 1906, men det rette er sannsynlegvis nøyaktig eit år seinare. Hertzberg omtalar Den store sædelighedssag i København, som begynte å bli etterforska sommaren 1906 og fekk omtale i avisene først på hausten. Han omtaler også arrestasjonen av Emmanuel Leth. Denne skjedde 1. desember 1906, og han blei lauslaten 2. februar 1907. Takk til Karl Peder Pedersen for desse opplysningane. Dessutan kom Hans Jæger, som er omtalt i brevet, til København først i 1907. Hertzberg har dermed sannsynlegvis skrive riktig dato, men feil år, slik at brevet truleg er skrive 17. februar 1907. [n49](#). d. 17de febr. 1906] Hertzberg må her ha skrive på feil år, rett dato skal nok vera 17. februar 1907, jf. note først i brevet. [n50](#). Konsul D. ... i Kjøbenhavn] avsnittet er skrive opp ned øvst på side 1. [n51](#). <...>] Av dette brevet er berre det siste bladet (to sider) bevart. [k1](#). St. Halvardsg. 10] Også folketeljinga 1891 oppgir St. Halvardsgate 10 – som ligg i dagens Bydel Gamle Oslo – som adressa til Hertzberg. Då budde han saman med mora Inger og tenestejenta Anna Bergitte Anfindsen frå Trondheim. Tidlegare hadde Hertzberg hatt ulike adresser i Kristiania, mellom anna: Tordenskjoldsgate 9, St. Halvardsgate 26, Munkedamsveien 15 og Hansteens gate 10. [k2](#). den ene halvdel ... utkommen] Poul Andræs artikkel «Den kontrære Sexualfornemmelse. Fragmenter til Oplysning» publisert over to nummer av *Bibliothek for Læger* i 1892 under psevdonymet «Tandem» (Pedersen 2013, 314–315). Andræs artikkel var eit tilsvar til ein artikkel psykiateren Knut Pontoppidan hadde fått publisert i same tidsskrift året før. Denne var igjen basert på ein pasient Pontoppidan hadde vist fram under ein av sine forelesingar. Denne hadde Pontoppidan konstatert hadde ein «pervers seksualitet». Det var ingen andre sjukelege trekk hos pasienten, og Pontoppidan såg det dermed som eit isolert «denerativt anlæg». Sidan det var snakk om ein medfødd abnormitet konkluderte Pontoppidan med at pasienten var utilrekneleg i strafferettsleg

forstand, han appellerte dermed til domstolane om å anerkjenna dette, og at vedkommande følgeleg måtte få fritak for straff (jf. Pedersen 2021, 175–176). I artikkelen sin rosa Andræ Pontoppidan for å ha tatt opp temaet og for å ha slått fast at kontrærseksualiteten var medfødd. Samtidig argumenterte Andræ for at Pontoppidans pasient ikkje var representativ, då han utelukkande interesserte seg for gutar i pubertetsalderen. Ifølgje Andræ var det feil at kontrærseksuelle meir enn andre kjende ei tiltrekking til kjønnsleg umodne individ (Pedersen 2021, 178).

[k3](#). hanefjed] hanesteg, kort steg.

[k4](#). Rigsadvokat Getz ... kriminallov] Bernhard Getz (1850–1901) var hovudarkitekten bak straffelova av 1902, sjå meir om han i innleiinga.

[k5](#). Krafft-Ebings bog] Richard von Krafft-Ebing (1840–1902) var ein tysk-austerriksk psykiater, sjå meir om han i innleiinga. Hertzberg omtalar her hovudverket hans, *Psychopathia sexualis*, som i 1892 kom i sitt sjuande opplag.

[k6](#). forskrev] *forskrive*: bestille.

[k7](#). «Don Leon»] dikt som sannsynlegvis blei skrivi i 1830-åra, og som hyllar homoerotikken. Teksten har vore tilskrive Lord Byron, men forfattarspørsmålet er framleis ikkje avklart.

[k8](#). Ulrichs] Karl Heinrich Ulrichs (1825–1895), som på 1860- og 1870-talet publiserte ei rekke pamflettar om det han kalla «urningar», menn som hadde «ei kvinneleg sjel i ein mannleg kropp». Meir om han i innleiinga. Ulrichs hadde sitert og omtalt «Don Leon» både i *Memnon* (1868) og seinare skrifter, og hevda at diktet var skrivi av Lord Byron (Jf. Kennedy 2001, 205).

[k9](#). sittlich entrüstet] (ty.) moralsk opprørt.

[k10](#). Riksmark] Den tyske valutaen på dette tidspunktet var Mark, men blei ofte omtala som Reichsmark (Riksmark på norsk).

[k11](#). Masochismus] Leopold Sacher-Masochs (1836–1895) *Venus im Pelz* er ein roman frå 1870. Richard von Krafft-Ebing konstruerte ordet «masochisme» i 1890 inspirert av Sacher-Masoch. Poul Andræ las på byrjinga av 1890-talet om masochisme, ein tilstand han sjølv identifiserte seg med (Pedersen 2021, 168).

[k12](#). Platens] August von Platen (1796–1835), tysk forfattar. I ein strid med Heinrich Heine kom Platen med antisemittiske utsegn. Heine svara med i 1830 å henga ut Platen for å vera umannleg, ein «mannleg tribade», som aldri hadde rørt ei kvinne.

[k13](#). det kontrærsexuelle] «Kontrærseksualitet» er omgrepet den tyske psykiateren Carl Westphal (1833–1890) konstruerte i 1869 for personar som var tiltrekt av andre av same kjønn. Meir om Westphal i innleiinga.

[k14](#). allosexuelle] *allo*: andre. Hertzberg bruker omgrepet synonymt med heteroseksuell. Sannsynlegvis hadde Hertzberg denne termen frå Krafft-Ebing.

- [k15](#). Boulevard des Italiens] ein av dei fire Grands Boulevards i Paris.
- [k16](#). uforgribelige] fast, urokkeleg, skråsikker.
- [k17](#). ætiologiske] etiologi er læra om sjukdommane sine årsaker.
- [k18](#). zwitterbildung] (ty.) hermafroditt + danning.
- [k19](#). Lombroso] Cesare Lombroso (1835–1909), italiensk kriminolog og lege, mest kjent for sin teori om «den fødte kriminelle», men her refererer Hertzberg til Lombrosos teori om homoseksualitet.
- [k20](#). heterosexuelle] Dette er første gong me kjenner til at ordet «heteroseksuell» er brukt på norsk. Omgrepet har Hertzberg sannsynlegvis frå Krafft-Ebing.
- [k21](#). neurasthenisk] Nevrasteni var ein tilstand med symptom som utmatting, hovudpine, dårleg søvn, angst, depresjon og nervøsitet. Diagnosen var særleg utbreidd på slutten av 1800- og byrjinga av 1900-talet.
- [k22](#). urningers utilregnelighed] Fleire psykiatrar såg på slutten av 1800-talet strafferettsleg utilreknelegheit som ein konsekvens av synet på homoseksualitet som eit sjukleg medfødd fenomen. Dette gjaldt til dømes Knut Pontoppidan, sjå note ovanfor.
- [k23](#). legi latae] (lat.) gjeldande rett.
- [k24](#). legi ferendae] (lat.) framlegg til ny lov.
- [k25](#). Ulrichs har forsøgt ... desværre] Ulrichs argumenterte for at sidan homoseksualiteten (uranismen som han kalla det) var naturleg, kunne logisk sett ikkje den homoseksuelle (urningen) rammast av lovverket mot «unaturleg utukt» (eller som det heitte i det norske lovverket fram til 1889: «omgængelse som er imod naturen»).
- [k26](#). At Deres ... dog helt] Handskrifta til Poul Andræ er så godt som uleseleg, sjå Pedersen 2021, 11.
- [k27](#). Deres afhandling] Poul Andræs artikkel «Den kontrære Sexualfornemmelse. Fragmenter til Oplysning» publisert over to nummer av *Bibliothek for Læger* i 1892 under psevdonymet «Tandem» (Pedersen 2013: 314–315).
- [k28](#). fællernes] personar ein har noko til felles med, som f.eks. i samansetningar som «fagfelle» eller «forbundsfelle».
- [k29](#). den stakkels Ulrichs's tilflugtssted] Karl Heinrich Ulrichs gav etter å ha publisert sin siste pamflett opp å kjempa for urningane si sak i Tyskland. Resten av livet budde han i eksil i Italia, der han etterkvart slo seg ned i L'Aquila i Abruzzo-regionen. Her levde han til han døydde i 1895 (Kennedy 2001).
- [k30](#). Deres udvikling ... tilbøielighed] Andræ hadde i sin artikkel argumentert mot oppfatningar om at kontrærseksuelle var tiltrekte av kjønnsmodne individ, meir om dette i innleiinga.

[k31](#). de af Ulrichs ... betegnede] *Memnon* (1868) var ein av pamflettane Ulrichs gav ut om urningane og uranismen. Ulrichs skilde mellom to hovudtypar av urningar: Den eine gruppa «der Weibling», hadde ein overvekt av feminine eigenskapar både reint kjenslemessig og til og med når det gjaldt kroppsbygning. Denne typen kjente seg tiltrekt av maskuline menn. Den andre gruppa var «der Mannling» (som Hertzberg her refererer til): denne typen var på alle måtar maskulin, og følte seg vanlegvis tiltrekt av det Ulrichs kalla «Jünglinge», feminine unge gutar. Denne todelinga hadde han allereie nemnt i dei tidlegare pamflettane, men det blei utdjupa i *Memnon*. Sjå Kennedy 2001, 125.

[k32](#). Knaben] (ty.) gut.

[k33](#). unreife männliche Individuen] (ty.) umodne mannlege individ.

[k34](#). de tilsvarende forhold i orienten og det gamle Hellas] Hertzberg refererer her sannsynlegvis til den antikke greske *paiderastia* (παιδερασία) som var relasjonar mellom vaksne menn og unge gutar (i tenåra). «Orienten» er her sannsynlegvis ein referanse til (ei vestleg førestilling om) tilsvarande praksisar i Midt-Austen.

[k35](#). qui excuse, accuse] (fr.) den som orsakar, anklagar.

[k36](#). dégoût] (fr.) avsky.

[k37](#). Fossveien 7] Fossveien 7 ligg på Grünerløkka, og huset er elles kjent for at det var her Edvard Munch vaks opp. I folketeljinga 1900 er Hertzberg oppført som heimehøyrande her saman med tenestejenta Jonetta Berg, f. 1837 i Rissa i Trøndelag.

[k38](#). bogen om Deres fader] I 1897 kom første band av *Geheimkonferentsraad Carl Georg Andræ: En biografisk fremstilling* (Kjøbenhavn: Gyldendal), Poul Andræs biografiske verk om faren Carl Georg Andræ (1812–1893).

[k39](#). pikeret] irritert, fornærma.

[k40](#). første halvdel ... følge efter] Første del av essayet hadde stått på trykk i *Morgenbladet* 31. desember 1897, andre del kom 6. januar 1898.

[k41](#). prellere] svindlarar, pengeutpressarar.

[k42](#). en ulykkelig skandal ... ham ikke] Det er uvisst kven denne kjøpmann Bugge var, men det er mogleg Hertzberg refererer til ei sak som blei omtalt i *Morgenbladets* kveldsutgåve 6. desember 1897: «Tre yngre Personer var i dag i Lagmandsretten tiltalte for Udpresning ligeoverfor en herboende Handelsborger. De havde faaet Rede paa, at denne havde gjort sig skyldig i et utilladeligt Forhold, og benyttede sig deraf, idet de under Trudsel med, at de vilde gjøre Skandale for Vedkommendes Familie, fik sig tiltvunget, den ene henimod 400 Kroner, og de andre – da Manden ikke havde flere Penge tilbage – Varer i Vedkommendes Forretning til et Beløb af ca. 100 Kr». To av dei tiltalte var også klaga for eit mindre

tjuveri. Alle tre blei dømd skyldige til straffarbeid i høvesvis fire år, to år og ni månader og to og eit halvt år.

[k43](#). Mon petit matelot] (fr.) min vesle sjømann.

[k44](#). Thorvaldsens] Bertel Thorvaldsen (1770–1844), islandsk-dansk bilethoggar.

[k45](#). Knudtzon ... paa reiser] Jørgen von Cappelen Knudtzon (1784–1854), forretningsmann og kunstsamlar frå Trondheim. Utdanna kjøpmann i Hamburg, budde her i fleire år. Var med på handelsskip til Vestindia, men skipet forliste ved Jamaica. På redningsskipet møtte han skotten Alexander Baillie som blei hans «livsledsager». Dei to budde i Italia om vintrane. I 1815–1816 utforma Thorvaldsen byster av dei.

[k46](#). au courant] (fr.) medviten, merksam, velinformert.

[k47](#). Karsch] Ferdinand Karsch-Haack (1853–1936), entomolog og antropolog ved Museum für Naturkunde i Berlin. Ein sentral person i den tyske humorørsla og miljøet kring Magnus Hirschfeld. Sjå også innleiinga.

[k48](#). bog om landbokooperation] I 1898–1899 reiste Hertzberg saman med godseigaren Jakob Bull-Tornøe (1854–1915) på oppdrag frå Indredepartementet på ei studiereise til Danmark, Tyskland, Frankrike og England. Resultatet blei boka *Det europæiske Landbosamvirke* (Kristiania, 1900).

[k49](#). fælleden ved husarkasernen] En fælled var eit stort felles beiteområde like utanfor ein by eller landsby. Hertzberg refererer her sannsynlegvis til Østerfælled Kaserne (også kalla Gardehuskasernen) på Østerbro.

[k50](#). en rigtig bølge ... i vand] Her tenker han på Andræ sin preferanse for maskuline arbeidarklasser.

[k51](#). førloaden] svær, tjukk.

[k52](#). hr. urian] «Herr Urian» er eit uttrykk henta frå tysk som gjeld ein uønskt eller uventa gjest.

[k53](#). Kirschenstein] Ifølgje folketeljinga 1900 budde det då ein «Ch. Kirschenstein», f. i Lübeck 1860, ugift banksekretær (Christiania Handelsbank) i Niels Juels Gade 7 i Kristiania. Sannsynlegvis er dette same person som ein språklærer Carl August Kirschenstein som døydde 25. mai 1929 i Lübeck (jf. dødsannonse i *Aftenpostens* morgonutgåve 30. mai 1929).

[k54](#). <Te Kock>] ikkje identifisert.

[k55](#). Ross] sannsynlegvis Christian Meyer Ross (1843–1904), ein norsk malar som frå 1879 til han døydde budde i Roma. Ross var ein nøkkelperson i det norske og nordiske miljøet i Roma og ven av bl.a. Bjørnstjerne Bjørnson og Jonas Lie.

[k56](#). en tydisk fotograf ... var det] sannsynlegvis siktar Hertzberg til Wilhelm von Gloeden (1856–1931), ein tysk fotograf som heldt til i småbyen Taormina på Sicilia og som med stort hell klarte å overtyda omgjevnadene om at han var son av ein

baron og offiser (noko også Hertzbergs skildring viser). I røynda kom han frå meir smålatne kår, men frå han som ganske ung i 1876 kom til Taormina, slo han seg opp som fotograf som blei særleg kjent for nakenbileta sine av unge gutar.

Hertzberg kan også ha sikta til Wilhelm Plüschow (1852–1930), som var fetteren til von Gloeden. Han var også fotograf, budde i Italia og blei kjent for aktfotografia sine av same typen som von Gloeden. Plüschow budde i Roma, så det er mest sannsynleg von Gloeden Hertzberg har hatt i tankane.

[k57](#). de omskrevne Morgenbladsartikler for 1890] det er uvisst kva artiklar han her tenkte på, men han skreiv dette året ei rekke artiklar i avisa om situasjonen i Danmark i samband med krigen mot Preussen og Austerrike i 1864.

[k58](#). mirabile dictu] (lat.) merkverdig, underleg nok.

[k59](#). ogsaa jeg blandt de med Olafsordenens ridderkors benaadede] Hertzberg blei utnemnt til riddar av 1. klasse av St. Olavs Orden i 1901.

[k60](#). nihil ... fluunt] sitat fra Ovid, *Metamorphoses* 15, l. 177: «Det er intet som beholder sin form i hele verden – alt flyter».

[k61](#). Munkedamsveien 44 B.] Munkedamsveien 44b låg i Vika, og Hertzberg skreiv i det førre brevet at han skulle flytta frå Fossveien 7 til denne adressa i april 1901.

[k62](#). evviva la libertà] (it.) leve fridomen.

[k63](#). bevendt] opphavleg «vendt på ein viss måte». «Være dårleg/slett/smått bevendt med» betyr stå dårleg til med, vera smått stelt med.

[k64](#). S.S. Blicher] Steen Steensen Blicher (1782–1848), dansk diktar.

[k65](#). Men jeg ... harpen] sitat frå Blichers dikt «Droslen» (drossel = trost).

[k66](#). stutteri] avl, oppdrett.

[k67](#). Deres bog ... bringe] her er det snakk om Andræs bok *Andræ-Hall overfor den politiske Situation i Efteråret 1863, en dokumenteret Fremstilling* fra 1902. Sentralt i denne stod Poul Andræs far, C.G. Andræ (1812–1893) som på det omhandla tidspunktet var ein sentral dansk polititar.

[k68](#). Manderströms depescher og cirkulærnoter] Ludvig Manderström (1806–1873), svensk greve, diplomat og polititar og svensk-norsk utanriksminister 1858–1868. Andre slesvigske krig i 1864 mellom Danmark på den eine sida og Austerrike og Preussen på den andre, førte til at Danmark mista Holstein, Lauenburg og Slesvig.

[k69](#). artiklerne af 1890] sannsynlegvis Hertzberg sine artiklar om den politiske situasjonen i 1864, jf. førre fotnote.

[k70](#). Emanuel Leth] Emanuel Meyer Leth (1871–1940), son av amtmann i Romsdalen, Ludvig Arnoldus Leth (1836–1902). Emanuel Leth gjekk først kort tid på Trondhjems Tekniske Læreanstalt (forløparen til Norges tekniske høgskole og NTNU), men avslutta utan avlagt eksamen i 1889. Flytta då vidare til Bergen der

han arbeidde for Sundt & Co. og Niels Juel. Flytta til København i 1896, der han i 1901 budde på Rådhuspladsen 2 med yrkestittelen «fuldmægtig». I folketeljinga for 1906 står han oppført med adressa Alhambrasvej 4 og yrket er «afdelingschef» i Goldschmidts Magasin, Amagertorv 10 (Alstad, O, *Trondhjemsteknikernes matrikel 1870–1915*. Trondhjem: F. Bruns Boghandel 1916, 89; Digitalarkivet: Folketelling 1891 for Bergen, Rigsarkivet (København): Folketelling for København 1901 og tilsvarende 1906).

[k71](#). en ganske ung ... Ribe] sannsynlegvis Johan Daniel Stemann (1887–1982), han var berre 14 år sommaren 1901. Faren hans, Carl Gustav Wilhelm Heinrich Stemann (1845–1929), var stiftamtman i Ribe.

[k72](#). Naturam furca pellas ex] «hun kommer dog igjen, den Heks!», frå Jens Baggesen: *Kalundborgs Krønike*.. Omskriving av Horats: «naturam expellas furca, tamen usque recurret»: Du kan drive ut naturen med et grev, den kommer likevel alltid tilbake.

[k73](#). «dokumentationens»] den tidlegare nemnde boka *Andræ-Hall overfor den politiske situation i efteraaret 1863* som Poul Andræ gav ut i 1902.

[k74](#). gamle Vedel ... af dem] Peter Vedel (1823–1911), Poul Andræs steonkel. Som direktør i det danske utanriksdepartementet stod han sentralt i 1863–1864. Poul hadde kritisert Vedel og andre danske politikarar i 1863–64 for ei naiv tru på («skjæbnesvangre lutflotte») at den svensk-norske regjeringa ville støtta Danmark i konflikten med Tyskland. Samanstøyten det her blir referert til heng sannsynlegvis saman med det.

[k75](#). I anledning af expeditionschefsposten ... mig] det var ein heil del skriverseri om kven som skulle få den ledige stillinga som ekspedisjonssjef. Statssekretærar og departementsrådar eksisterte ikkje på dette tidspunktet, embetet som ekspedisjonssjef hang dermed høgt, og det var eit absolutt krav om embetseksamen. *Aftenposten* trykte på framsida 6. mars eit lesarinnlegg som framheva Hertzberg som den best kvalifiserte. At også venstreavisa *Verdens Gang* tok til orde for Hertzberg var meir oppsiktsvekkande.

[k76](#). plus ça change, plus c'est la même chose] (fr.) jo meir ting endrar seg, jo meir blir dei verande det same.

[k77](#). et urningsseilmord ... nær de 40] dette må vera Christian Gjessing (1863–1902), kjøpmansson frå Drammen og cand.jur. Ifølgje folketeljinga i 1900 var han kopist i Revisjonsdepartementet. Han døydde 14. februar 1902 (Statsarkivet i Oslo (SAO), Oslo skifterett, Dødsfallsprotokoll C 1, 1899–1903, folio 189a), altså kort tid før Hertzberg skreiv brevet. Skiftet viser at han stod i stor gjeld til både søsken og andre (SAO: Oslo skifterett, Skifteutlodningsprotokoll C 3, 1901–1903, folio 205b–206a).

[k78](#). «Cæciliernes villa» ... «Seneca»] Hertzberg siktar til to publikasjonar av Andræ: *Seneca paa sin Villa ved den Appiske Vei. Et Studie fra Via Appia* (Kjøbenhavn: Gyldendal, 1883) og *Cæciliernes Villa ved den Appiske Vei. Et studie fra Via Appia* (Kjøbenhavn: Gyldendal, 1885).

[k79](#). vor fælles bekjendt Juell] ikkje identifisert. Etternamnet Juell var ikkje uvanleg i Kristiania på denne tida. Det kunne til dømes vore pianist og pianolærer Anton Christian Juell f. 1848 i Arendal, d. 1926 i Oslo. Han er omtrent jamngammal med Hertzberg, og var ugift.

[k80](#). Strassburg] sannsynlegvis refererer Hertzberg her til juristen Eugen Wilhelm (1886–1951) frå Strasbourg, sjå innleiinga om Hertzbergs kontakt med han.

[k81](#). den Krupp'ske affære] Friedrich Alfred Krupp (1850–1902) tok sjølv mord 22. november 1902, saka fekk også brei omtale i norske media.

[k82](#). exemplar ... Max Spohr] Adolf Brand (1874–1945) var ein tysk anarkist og homoaktivist, sterkt påverka av Max Stirners «egoistiske» anarkisme. Han grunnla og var redaktør for tidsskriftet *Der Eigene* (1896–1932), som blir rekna som det første homoseksuelle tidsskriftet i verda. Utgåva av tidsskriftet Ebbe Hertzberg her omtaler må vera den som kom ut i januar 1903; dette var den første sidan 1901. Nummeret inneheldt m.a. fotografi av Wilhelm von Gloeden og artikkelen «Der schöne Jüngling in der Bildenden Kunst Aller Zeiten» av Dr. O. Kiefer. Max Spohr (1850–1905) i Leipzig var den viktigaste forleggaren for litteratur om homoseksualitet og ein av dei fire grunnleggarane av WhK i 1897.

[k83](#). anmeldelse ... Zwischenstufen] Hertzberg refererer her til ein artikkel av sexologen Albert Moll: «Sexuelle Zwischenstufen» i *Die Zukunft* nr. 40 (6. september 1902), s. 425–433. Dette er ein omtale av dei fire utgåvene av *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen* som var kome ut sidan Magnus Hirschfeld og WhK starta å gi dei ut i 1899. Tittelen spelar på Hirschfelds teori om at visse menneske var utprega kjønnslege eller seksuelle mellomtrinn (Zwischenstufen). Den største gruppa av desse var dei homoseksuelle. Maximilian Harden (1861–1927) var journalist og redaktør av *Die Zukunft*, eit svært mykje lese og omdiskutert tidsskrift.

[k84](#). from sounds to things] Hertzberg spelar her sannsynlegvis på Alexander Pope-sitatet: «From sounds to things; from fancy to the heart».

[k85](#). kommer paany ... offentlige liv] Hertzberg var i mai 1902 utnemnt til direktør for Den norske Hypotekbank, ein statleg bank for å yta pantelån til grunneigarar (gjekk i 1966 inn i Statens Landbruksbank). Han blei også i 1903 leiar for Statsøkonomisk forening.

[k86](#). einerlei] (frå ty.) av eitt og same slag. Litterært brukt om noko som er keisamt, einsformig.

[k87](#). Krupp] Friedrich Alfred Krupp (1854–1902) var leiar av det mektige tyske stålfirmaet Krupp som særleg produserte våpen. Skuldingar om homoseksuelle forhold på landstaden på Capri skapte stor skandale i europeisk presse. Krupp døydde 22. november 1902, sannsynlegvis var det sjølv mord. Saka fekk også omtale i norsk presse.

[k88](#). Braganza] Prins Franz Joseph av Braganza (1879–1919) var ein offiser i den austerrisk-ungarske hæren som under eit opphald i London i 1902 blei sikta, men frikjent, for seksuelle forhold til ein 15 år gammal gut. Trass i frikjenninga mista han graden sin i hæren. Saka blei også omtalt i norsk presse.

[k89](#). Mac Donald] Hector Archibald MacDonald (1853–1903) var ein britisk militær som gjennom sine merittar, han kom frå små kår i Skottland, enda opp med tittelen generalmajor i den britiske hæren. Han blei noko av ein folkehelt for sine bragder i mellom anna Boarkrigen. Han blei øvstkommanderande for dei britiske styrkane på Ceylon (Sri Lanka), men her blei han skulda for seksuelle forhold til ei rekke lokale gutar i tenåra. Skandalen enda med at han skaut seg i Paris 25. mars 1903. Dødsfallet blei dekkja i norske aviser, utan at nokon skreiv beint fram kva det gjaldt. *Aftenposten* skreiv at det handla om hans «velkjendte umoralske Liv» (*Aftenposten* Aften 28.03.1903, s. 3), *Morgenbladet* om «meget alvorlige Forgaaelser» (*Morgenbladet* Morgen 31.03.1903, s. 2). Hertzberg var sannsynlegvis i stand til å lesa mellom linjene kva det her handla om, eller også hadde han andre kjelder.

[k90](#). Lasciate ogni speranza] (it.) forlat alt håp.

[k91](#). Mundus vult decipi] (lat.) verda vil bedragast.

[k92](#). dunque voliate] (it.) derfor bør dei rømme.

[k93](#). Pro ratione voluntas] (lat.) vilje før fornuft.

[k94](#). stiletten] liten spiss dolk.

[k95](#). Enrageret] (frå fr.) lidenskapeleg opptatt av noko; rasande.

[k96](#). opvarter] tenar, kavaler, funksjonær.

[k97](#). Quant ... n'est ce pas?] (fr.) Når det gjeld meg, trekker eg meg meir og meir ut av saka. Eg blir gammal og eg blir vis: å bli gammal betyr å vake, ikkje sant? (Omsetjing: Jan Olav Gatland)

[k98](#). For tiden ... forhindre den] tidsrommet 1899–1905 blir kalla «Den första förtrycksperioden» i finsk historie. Tsaren førte ein russifiseringspolitikk som innsnevra det finske sjølvstyret i Storfyrstedømmet Finland. Motstand frå finsk hald førte til strenge reaksjonar som landsforvising av motstandsfolk. Hertzberg skreiv dette i ein periode då konflikten var i ferd med å eskalera.

[k99](#). Jeg kun ... tabe den] parafrase over «Jeg kun Erindringen har nu tilbage; / Gud! lad mig aldrig, aldrig tabe den» frå Jens Baggesens (1764–1826) dikt «Da jeg

var lille».

[k100](#). Kleon'erne] Kleon (d. 422 f.v.t.), atensk kjøpmann, statsmann, general. Leiar for dei ytterleggående demokratane, oppfatta som krigshissar og demagog.

[k101](#). et nos in illo] (lat.) og vi med det.

[k102](#). die Goldorangen glühn! «Dahin, dahin – –»] Hertzberg refererer her til Goethes dikt *Mignon*, som handlar om den utbreidde lengsla til Italia i diktaren si samtid: «Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn? / Im dunklen Laub die Goldorangen glühn / Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht, / Die Myrte still und hoch der Lorbeer steht? / Kennst du es wohl? Dahin, dahin / Möchte ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn».

[k103](#). C'est à dire ... une famille distinguée] (fr.) Det vil seie, når ein seier seg nøgd med å sjå utan å røre. Forresten rører eg òg, fordi det har skjedd meg ei svært søt og svært uventa lukke i min alder: eg har nok ein gong møtt gjensidig kjærleik på min sti. Men fordi alt dette må bli ein djup løyndom for mine landsmenn / bysbarn, ber eg deg om ikkje å snakke om det med nokon. Det er spesielle omstende som ikkje tillét meg å kome inn på det meir utførleg. Berre dette: han er 16 år og tilhører ein distingvert/fornem familie. (Omsetjing: Jan Olav Gatland)

[k104](#). hidrørte] ha sitt opphav i, stamma frå.

[k105](#). Hvad de af ... forhindre] då den danske prins Carl, den seinare kong Haakon 7., segla opp som kandidat til den norske trona i 1905, kom det opp rykte om at han hadde vore involvert i eit homoseksuelt forhold til kadett Kai Simonsen (1872–1891), som var på same kullet som prinsen på Søoffisersskolen. Simonsen hadde skote seg på sovesalen til skulen; prinsen hadde vore einaste vitne. Rykta blei spreidde av svenske kjelder og i Noreg særleg kolportert av arbeidarpartirepresentant og ihuga republikanar Alfred Eriksen (1864–1934), utan at denne kunne komma med handfast dokumentasjon. Statsminister Christian Michelsen fekk rykta undersøkt, og konklusjonen var at dei var utan grunn i verkelegheita, Simonsen sitt forhold hadde vore til ein annan kadett (Bomann-Larsen 2004, 405–408, 430, 435–438).

[k106](#). Fr. W. J.] Fritz Wedel Jarlsberg (1855–1942), den viktigaste norske diplomaten i den første tredelen av 1900-talet. Wedel gjekk overfor sin tidlegare studiekamerat, no statsminister Christian Michelsen, sterkt inn for prins Carl som kandidat til den norske krona. I 1905 blei Wedel utnemnt til norsk sendemann i København, der han kunngjorde kongevalet til prins Carl. Han var den som følgde det nye kongeparet på reisa til Noreg. I 1906 blei han ambassadør til Frankrike, Spania og Portugal i Paris (Bomann-Larsen 2004). I diplomatiske kretsar var det ei kjent sak at Wedel levde ut sine interesser for personar av same kjønn (Gundersen 2013).

[k107](#). Hans fortrolighed med W-s] det er rimeleg å tolka «W-s» som Wedel Jarlsberg, og at «han» er prins Carl, og at Hertzberg altså refererer til ein venskapeleg relasjon mellom dei to som går lenger tilbake.

[k108](#). vor Hansen ... «Spild»] Carl Hansen Fahlberg: *Spild – silhuetter fra forbryterverdenen* (1905). Fahlberg blei etterforska i «Den store sædelighedsskandale» og emigrerte deretter til USA.

[k109](#). decipi: decipiatur ergo amplius non] bedragast: la ho altså ikkje bli bedratt meir/ytterlegare. Hertzberg har nok ordtaket «Mundus vult decipi; ergo decipiatur» (Verda vil bedragast, så la ho bli bedratt) i tankane. Det blir tilskrive Sebastian Brant, *Narrenschiff* (1494) og pave Paul IV.

[k110](#). punctum quæstionis] (lat.) stridsemnet, sakas kjerne.

[k111](#). den forskrækkelige katastrofe nede hos jer] her refererer Hertzberg til «Den store sædelighedsskandale» i København (1906). Saka begynte så smått med arrestasjonen av nokre mannlege prostituerte i København sommaren 1906, men det var først i november same år at saka for alvor tok av. Då skulda ein av dei prostituerte tannlege Emil Aae for fleire tilfelle av omgjeenge mot naturen (homoseksualitet). Saka enda med at åtte menn frå middelklassen blei dømde for dette i oktober 1907 (von Rosen 1993, 745).

[k112](#). Wie brennt meine alte Wunde] (ty.) uttrykket er henta frå diktet «Die Grenadiere» av Heinrich Heine, tredje strofe: «Da weinten zusammen die Grenadier' / Wohl ob der kläglichen Kunde / Der eine sprach: Wie weh wird mir / Wie brennt meine alte Wunde»». Herman Wildenvey si omsetjing går slik: «Da gråt grenaderene begge to, / vel over det triste de hørte. / Den ene sa: Det svir som en glo, / det gamle såret de rørte»

[k113](#). semper aliquid] (lat.) alltid noko.

[k114](#). Hans Jæger] Forfattaren Hans Jæger (1854–1910) flytta til København i 1907 der han starta det anarkistiske tidsskriftet *Korsaren* saman med I.I. Ipsen. (Sjå Ipsen 1920, 23–24.)

[k115](#). upersonlig og kontemplativt ... hinanden] Trass i at Hertzberg omtalar Jægers interesse for «vor sag» som upersonleg, er denne opplysninga av interesse. Det er ikkje tidlegare kjent at Jæger i nokon annan samanheng ytra seg om homoseksualitet, men her blir det altså antyda at han kjende til saka og i prinsippet stilte seg positiv.

[k116](#). Aae] Tannlege Emil Aae var ein av hovudpersonane i sedelegheitssaka, han blei i 1907 dømd til to års fengsel.

[k117](#). Goldschmidt paa Amagertorv] Goldschmidts Magasin heldt til i Amagertorv 10 og var eigd og drive av Julius Meyer Goldschmidt (1828–1908). Ei anna grein av Goldschmidt-familien hadde si forretning i nabohuset, Amagertorv 8.

[k118](#). ulykkelige Leth ... godt] saka enda med at Leth i oktober 1907 blei dømd til «1 Aars Forbedringshus og Udvisning af Riget efter udstaaet Straf». Leth blei også nemnt med fullt namn i ein del norske aviser, mellom anna i *Hedemarkens Amtstidende* 2. oktober 1907. *Politiefterretninger* 2. mai 1908: Lauslaten og «Udbringes af landet iht. Straffelovens § 16». Eg har ikkje følgd han vidare i detalj, men i 1916 budde han i Camilla Collettsvei 6 i Kristiania, året etter i Akersgata 65B (*Adressebøker for Kristiania*, 1916 og 1917). Seinare finn me han som «reisende» i Damstredet 2, ei adresse han blir buande på til midten av 1930-talet (*Kristiania adressebok 1923, Oslo adressebok 1935*). I 1927 blei han saman med ein ven, Josef Jervell Brun, arrestert på «et av de flotteste hoteller i Kjøbenhavn». Sistnemnde blei tatt med ein stor sum pengar på seg og avisene omtalte han som ein «storsvindler» som var på flukt frå det norske politiet. Leth hadde ifølgje avisomtalen ikkje noko med bedrageriet å gjera, men han skulle ha skaffa eit falsk pass for Jervell Brun (*Sunnmørsposten* 16. august 1927). Han døydde i Oslo i 1940, dødsfallet meldt 17. juli 1940 (*Arbeiderbladet* 18.07.1940).

[k119](#). Konsul D.] Holger Theodor Duseberg (1850–1910), konsul for Belgia og Kongo i København.

[k120](#). L.] sannsynlegvis Emanuel Meyer Leth (1871–1940).

[k121](#). Deres meddelelser om hans Neapelophold i 42 eller 43] sannsynlegvis refererer «han» her til den nedanfor nemnde Thue.

[k122](#). Lehmann] Orla Lehmann (1810–1870) var jurist og ein av dei mest sentrale liberale danske politikarane på midten av 1800-talet. Han var også rekna som svært norskvenleg, og var ein nær ven av A.M. Schweigaard (som Hertzberg beundra og hadde skrive ein kort biografi om).

[k123](#). Lessøe] Frederik Læssøe (1811–1850), dansk offiser og ven av både Lehmann og C.G. Andræ, Pouls far. Poul Andræ gav i 1912 ut ein biografi om Læssøe, *Werner Hans Frederik Abrahamson Læssøe. Bidrag til Charakteristik paa Grundlag af Breve mellem ham og Andræ fra 1840 til Læssøes Fald i Slaget ved Isted* (Kjøbenhavn: Lehmann & Stages Boghandel, 1912).

[k124](#). For den ... broget] Johan Sebastian Welhaven publiserte dette diktet i diktsamlinga *Nyere Digte* (Christiania: Johan Dahl, 1845). I originalen står «den rette farvesands», ikkje «ægte», som Hertzberg skriv.

[k125](#). Thue] Henning Junghans Thue (1814–1851). Thue var filolog og spesialist på gresk og latin. I 1842 var han på studiereise til Italia, der han blei ein del av det skandinaviske miljøet i Roma. Våren og sommaren året etterpå var han i Napoli. Her leigde han ei tid saman med Lehmann og Læssøe husvære med utsikt til Vesuv og havet. Læssøe skreiv seinare om korleis Thue om kveldane las og tyda Dante for dei andre to (Andræ 1912, 80–81).

[k126](#). Platen] August von Platen (1796–1835), tysk forfatter, sjå note i brev 15. mai 1892.

[k127](#). Nu, da jeg ... tegner] Diktet er henta frå Henrik Wergelands *Hasselnødder* som var skriva då Wergeland var sjuk og låg for døden våren og sommaren 1845.

[k128](#). en Knudtzon fra Thronhjem] Jørgen von Cappelen Knudtzon (1784–1854), sjå note i brev 2. januar 1898.

[k129](#). en Mohn fra Bergen] Mohn-slekta stammar frå kjøpmannen Joachim Christian Mohn (1731–1791), som var fødd i Rostock, men slo seg ned i Bergen. August Mohn (1864–1892) døydde ugift i Napoli, men også andre med etternamnet Mohn budde tidvis i Italia.

[k130](#). Thorvaldsen] Bertel Thorvaldsen (1770–1844), islandsk-dansk bilethoggar.

[k131](#). Uderhougsveien 11 B.] Hertzberg ser ut til å ha flytta frå Ruseløkveien til Underhaugsveien 11b i 1911 eller i 1912 (jf. adressebøker for Kristiania).

Ebbe Hertzbergs *Brev til Poul Andræ 1892–1912* er lastet ned gratis fra bokselskap.no